

SBORNÍK
STÁTNÍHO OKRESNÍHO ARCHIVU
VE FRÝDKU – MÍSTKU

1

1999

OBSAH

Úvodní slovo

Alena Matějová:

Nad minulostí i současností

Státního okresního archivu ve Frýdku – Místku

Tomáš Adamec – Kateřina Lepíková:

Místek v době Vincence a Karla Procházkových

Tomáš Adamec:

Železnice a přehrada

Kateřina Lepíková:

Letákové aféry na Reálném gymnáziu v Místku

Radomír Michna:

Ochotnické divadlo v Místku

Petra Krpcová:

Obyvatelstvo Palkovic

podle rodin a domácností

před první světovou válkou

Tomáš Adamec:

Frýdek – Lipina, 24. srpna 1924

Olga Mateášová:

Listiny archivu města Místku

Milí čtenáři,

přicházíme k Vám se sborníkem, kterým bychom chtěli založit novou tradici. A to nejen ve zpřístupňování archivních dokumentů a informací o minulosti našeho regionu co nejširší čtenářské obci. Přejeme si také, aby sborníkem ještě více podnítili Váš zájem o historii a snad i nalákali některé z Vás k vlastní badatelské práci, jejíž výsledky by pak mohly být publikovány právě na stránkách některého příštího čísla. Tak je tomu ostatně i nyní. Kromě prací pracovníků archivu zde dostali příležitost k publikování i studenti historie, kteří v našem archivu zkoumali problematiku spojenou se svými seminárními či diplomovými pracemi.

Věříme, že náš nový sborník má na to, „aby se ujal“, aby splnil cíle, které do něj vkládáme. Tyto cíle však mohou být zcela naplněny pouze v součinnosti s Vámi, našimi čtenáři a příznivci Státního okresního archivu ve Frýdku – Místku.

NAD MINULOSTÍ A SOUČASNOSTÍ STÁTNÍHO OKRESNÍHO ARCHIVU VE FRÝDKU-MÍSTKU

Alena Matějová

Počátky SOkA ve FM jako instituce se datují až po roce 1954, kdy vydáním vládního nařízení č. 29 byly ustanoveny okresní archivy. První archivář na poloviční pracovní úvazek byl přijat v roce 1955, avšak kromě dekretu nedostal do vínku klíče ani židli, poštovní zásilky mu chodily na adresu bydliště a jak je vidět z dochované registratury, jeho pracovní náplní bylo svážet z obcí materiál, který pak hromadil v muzeu.

Na počátku roku 1956 byly archivu přiděleny dvě suterénní místnosti v budově ONV. Měly sloužit jako depozitáře i kancelář, ale hned po přestěhování části písemností z muzea se ukázalo, že už nepostačují.

Přístup funkcionářů ONV k problematice archivu byl jako k nutnému zlu, které nešlo zrušit. Jako archivní historika se traduje ohlášená návštěva pracovníka Archivní správy ministerstva vnitra a krajského a metodika na ONV, kdy se měly řešit personální a prostorové záležitosti archivu. Tehdejší předseda ONV je uvítal slovy: „No soudruzi, nemam učil na vas čas, bo su kobzole“. Právě probíhala sklizeň brambor.

Ve městě začínala „panelová přestavba“, stará zástavba, do níž byly zpravidla instituce jako archivy a muzea umístěny, mizela před očima. Archiv byl nastěhován na sedmi různých místech, z nichž po stránce zabezpečení a ohrožení rozvody vody vyhovovaly snad jen pronajaté dvě místnosti na farním úřadě.

Budova bývalého soudu a věznice na tehdejší Leninově ulici, kde bylo později i sídlo archivu, byla rovněž určena k demolici, takže se náhradní prostory hledat musely.—

V roce 1972 byl archiv v hodině dvanácté přestěhován před postupujícími buldozery do suterénu nově postaveného kina P. Bezruč. Na ploše více jak 1000 m² vznikly tři velké depozitáře, knihovna, trezorová místnost, dvě kanceláře a badatelna. Proti stávajícímu stavu to bylo určitě pozitivum, ovšem všemi prostory byly u stropů vedeny rozvody vody i kanalizace. Nebylo možné nestavět pod potrubí regály, poněvadž celý suterén byl protkán jako pavučina. Kbelíky na kapající vodu byly každodenní součástí „péče

o archiválií“, při intenzivnějším kapání musely být vyprazdňovány i o víkendech a někdy i v noci. V roce 1985 došlo k největší havárii, kdy během víkendu prasklo teplovodní potrubí, z něhož horká voda pod tlakem stříkala do vzdálenosti několika metrů. Přímo zasažené archiválie se musely zlikvidovat, ostatní se doslova uvařily v páře. Usušit cca 3000 bm archiválií je nemožné, depozitáře nešly větrat, suterén měl jen sklepní okýnka pod úrovní chodníku. Plísně napadly skoro všechno, byly zbarvené do černa, zelena i fialova, při vytrhávání linolea se prášilo do šeda.

Část archivního depozitáře v suterénu kina P. Bezruč

Spolu s likvidací plísní začal opět evergreen - řešení prostorové situace. Když se archivářům podařilo přesvědčit postupně vedení ONV i jednotlivé členy rady, nastal problém stavebních kapacit. V době zcela nedávné nebylo v celém okrese podniku, který by postavil něco jiného než montovaný panelák.

Architektky Vitoulovými ze Stavoprojektu Ostrava byla v r. 1987 navržena v prostoru Komenského a Čejkovy ulice klasicky vyhlížející budova se sedlovou střechou, jakou mají i vedlejší domy. Při jednání s největší stavební firmou – OSP, připadla navržená studie jejímu náměstkovi jako nevydařený vtíp. Za prvé „stavba archivu nebyla v dlouhodobém plánu“ a za druhé „takovou stavbu si OSP do plánu nehodlá vůbec dát“. Hlavní náplní práce OSP byly „bouračky“, tj. odvoz nákladními auty. Pokud by něco stavěli, tak

pouze montované panelové domy, na cihlové stavby neměli zedníky a na sedlové střechy tesaře.

Proto se studie jinak velmi zdařilá a funkčně zpracovaná ve spolupráci s archiváři musela předělat do panelových rozměrů, což jí ubralo nejen na estetičnosti a funkčnosti, ale především spotřebovala další drahocenný čas, kdy plíseň požírala další materiály. Navíc nepřestávající problémy archivu už ONV unavovaly a počáteční přesvědčení o nutnosti je řešit pomalu vyprchávalo.

Panelová stavba se ukázala jako daleko dražší než klasická, což rovněž ztížilo situaci. Z bývalého KNV v Ostravě jsme měli jen letný příslib 10 mil. Kčs, ale přišel rok 1989, KNV bylo zrušeno i s příslibem, přidělené stavební místo už přidělit nešlo a začalo se opět od začátku.

Opět nastalo martyrium přesvědčování a vysvětlování, že není možné převést archiválie na disky, mikrofilmy, mikrofiše a podobné, že je nutné dochování originálů nejen pro jejich historickou hodnotu. Nastalá doba rehabilitací a restitucí pozvedla význam archivů v očích široké veřejnosti, takže se za značného příspěví Archivní správy MV a Zemského archivu v Opavě podařilo zařadit stavbu archivu mezi priority okresu.

Nastal však ještě problém umístění, mezi vedením okresního a městského úřadu byly v té době vztahy víc než napjaté, a tak každá lokalita, která byla archivem – tedy okresním úřadem vytipována, byla městským úřadem zamítnuta. I současné umístění archivu v nevzhledném suterénu utvrdilo asi tehdejšího hlavního architekta na městském úřadě v přesvědčení, že cokoliv jiného než sklepní prostory je pro archiv škoda.

A tak byla archivem nakonec přidělena ukázková lokalita v zátopové oblasti a úplném sousedství řeky Ostravice, na níž i na jejím přítoku Morávce jsou dvě horské přehrady. Že je to problematické umístění se projevilo hned v roce 1997 za povodní. Proto v zadání stavby musely být deponičky umístěny až od druhého nadzemního podlaží, čímž se budova celkově zvětšila a prodražila.

V roce 1994 byla vyhlášena veřejná architektonická soutěž, ze 13 přihlášených studií byl vybrán návrh. ing. arch. Nového z Brna. Studie nesplňovala plně požadavky archivářů, proto při realizaci projektu, který prováděla firma S-projekt Zlín a.s., došlo k částečným úpravám.

Stavbu provedla firma Zlínstav, a.s. v časovém rozmezí únor

1995 až květen 1996. Slavnostní otevření budovy se konalo 26. června v posledních dnech úřadování přednosty ing. Martina Římana, za jehož působení se stavba realizovala, výběr pozemku a projektové řízení probíhala za působení přednosty ing. Jiřího Štíhla.

Podle autora studie má pětipodlažní budova znázorňovat truhlici na poklad. Depozitáře jsou umístěny ve druhém až čtvrtém podlaží, první podlaží – přízemí je z důvodů zátopové oblasti řešeno hlubokým podloubím a vstupem s přednáškovým a výstavním prostorem, páté podlaží je ponecháno jako rezerva. K depozitní části přiléhá od severu dvoupodlažní správní část se studovnou a pracovny archívářů a pětipodlažní výtahová šachta, u níž jsou umístěny i pořádací místnosti a strojovny vzduchotechniky.

Samozřejmostí je už zabezpečovací a požární signalizace. Při stěhování se prováděla kontrola fyzického stavu archiválií, ať není do nových prostor zavlečena plíseň z minulého pracoviště.

Napadené archiválie byly mechanicky očištěny vysavačem RAINBOW, ošetřeny lihem s kafrem, kartóny a obaly vyměněny. Přesto v prvním roce po přestěhování ještě vlhkost novostavby, deštivý podzim a zejména nedostatečná funkčnost nainstalované vzduchotechniky způsobily obnovení a další nárůst plísní.

Byly napadeny např. i úplně nové kartóny s přilepenými štítky. Obrat nastal až za topné sezóny a intenzivním větráním.

V současné době se režim v depozitářích ustálil a přiblížil požadovaným parametrům. Dá se tedy konstatovat, že archiválie našeho regionu konečně našly vhodné a důstojné umístění, které poskytuje záruku pro uchování příštím generacím.

V další etapě se bude nutno zaměřit na jejich konzervátorské ošetření. Současná síť konzervačních dílen v oblastních archivech i vznikající soukromé firmy nepokryjí celou potřebu i novodobých písemností, odborného ošetření se tak dostane jen nejvíce poškozeným středověkým jednotlivinám a vlastní gró archivů na ošetření teprve čeká.

Brušperská gruntovnice před restaurováním

...a po zrestaurování

MÍSTEK V DOBĚ VINCENCE A KARLA PROCHÁZKOVÝCH

Tomáš Adamec – Kateřina Lepíková

Dnešní okresní město Frýdek-Místek vzniklo za protektorátu sloučením dvou měst Frýdku a Místku. Obě tato města žila dlouhá staletí v těsném sousedství, obě města byla centry svých regionů, byla do jisté míry i konkurenty. Dělíla je řeka Ostravice, která zároveň oddělovala i dvě země. Frýdek byl ve Slezsku, Místek na Moravě. Na následujících stránkách se chceme zastavit u historie Místku, která je neodmyslitelně spjata s činností jeho dvou dobrých rodáků, otce a syna Procházkových. Naše vyprávění začíná v 60. letech 19. století.

Tehdy dochází v našich zemích k obnovování českého politického a kulturního života, který po celá 50. léta, v době tzv. Bachova absolutismu, skomíral. Vznikají české spolky a kulturní instituce. V nich probíhal veškerý český společenský a národní život. Pořádaly se plesy, koncerty, večírky s vlasteneckým zaměřením, propagovalo se užívání mateřštiny doma i na veřejnosti. Silný rozvoj českého života můžeme zaznamenat hlavně ve větších centrech, například v Praze. V Místku probíhalo „národní obrození“ mnohem pomaleji, český život se tu probouzel ztěžka a se zpožděním. Přesto i zde už v roce 1865 vznikla Občanská beseda, ta pak rozvíjela národní vědomí, díky jejímu vlasteneckému působení docházelo k zakládání dalších spolků a rozvíjení českého národního života.

V roce 1874 vzniká sbor dobrovolných hasičů a roku 1887 Sokol Místek. Jeho ustavující schůze se konala 20. srpna. Smyslem spolku pak bylo „by duch vlastenecký mezi členstvem se budil, by povahy polovičaté najmě vrtkavé do pravých kolejí byly přivedeny a taktó národu, ze kteréhož pošly byly obráceny.“

Bylo toho rozhodně zapotřebí, protože ani v 80. letech ještě vlastenectví nepřešlo místeckým do krve. Místek byl takřka úplně poněmčený. V obecním zastupitelstvu nebyl jediný Čech a přitom ze zhruba 4 330 obyvatel Místku byla většina české národnosti. Dobový kronikář se na české obyvatelstvo dívá kriticky, lidé se pry

za svou mluvu stydí, a proto ji zanedbávají. Důkazem vzdělanosti je ovládnání němčiny.

Na bedrech nemnoha českých vlastenců ležel tedy velmi těžký úkol: vychovávat obyvatelstvo k národní hrdosti, vzdělávat je v mateřském jazyce. Jako prvořadý úkol se jevilo vybudování českého školství, jež v Místku zcela chybělo.

Vincenc Procházka

Tehdy se do popředí dostává Vincenc Procházka. Narodil se 2. ledna 1954, vyučil se sklenářem a tomuto řemeslu se pak věnoval jako majitel sklenářství v ulici U Staré pošty. Byl to člověk obdařený velkým organizačním talentem a obrovskou pílí. Hlavně to však byl český vlastenec, který se více než 50 let plně účastnil společenského života v Místku, mnohdy jako jeho iniciátor a vůdce.

V roce 1886 stál spolu s dalšími vlastenci u zrodu Národní záložny Místecké, instituce, která měla obrovský politický, kulturní a hospodářský význam.

Vincenc Procházka byl od počátku jejím jednatelem a od r. 1899 vedl i její účetnictví.

V září 1894 se Vincenc Procházka obrátil na Ústřední matici školskou se žádostí o založení první české střední školy v Místku. Ústřední matice školská se však potýkala s nedostatkem financí, a tak mu jen doporučila založení vlastní Matice Místecké. Místečtí vlastenci se rady ujali a už v květnu následujícího roku byly schváleny její stanovy. Vlastní spolek byl ustaven 4. června. Cílem spolku bylo buzení národního vědomí, šíření osvěty a národního života, pořádání přednášek, schůzí, výletů, slavností, vydávání a rozšiřování knih vědeckých i lidových, zřizování a podporování českých škol vůbec, zvláště však zřízení střední školy na Místecku, dále pak zakládání knihoven, muzeí a sbírek a podporování chudého studentstva a žactva na školách středních a odborných. Všechny tyto cíle plnila Matice velmi usilovně.

Zřízení českého gymnázia bylo povoleno výnosem c. k. ministerstva kultu a vyučování z 2. 8. 1895, a tak už na podzim byla otevřena 1. třída, která byla prozatímne umístěna v budově zimní

hospodářské školy. Od listopadu 1896 sloužil pro potřeby gymnázia přední trakt budovy nově postaveného Národního domu.

Národní dům v Místku

Když se pak gymnázium rozrůstalo, bylo nutno přikročit ke stavbě samostatné budovy. Ta se začala stavět na Palackého ulici a byla slavnostně dokončena 15. října 1899. Vyučovat se zde začalo krátce nato, už 7. prosince. Gymnázium, zřizované původně jako nižší, bylo během krátké doby postupným zřizováním vyšších tříd rozšířeno na úplné vyšší gymnázium s vyučovací řečí českou. 1. ledna 1906 bylo definitivně postátněno, čímž byla završena více než desetiletá snaha Matice Místecké a jejího předsedy Vincence Procházky.

Velmi dlouho se čeští vlastenci scházeli v hostinci pana Deutschera, který tehdy plnil funkci kulturního a vlasteneckého centra v Místku. Po zásahu Němců se zde nadále nemohli scházet, proto začali usilovat o vybudování důstojného střediska českého národního, společenského a kulturního života města. Současně s Maticí Místeckou tedy v roce 1895 založili Družstvo pro vystavění Národního domu. Nově postavená budova se pak podle pozdějších slov Karla Procházky stala „národní a kulturní tvrzí celého Pobeškydského kraje a český lid na obou březích Ostravice viděl v něm své středisko.“

Vincenc Procházka byl od 90. let 19. století jednou z předních osobností českého života v Místku. Do zastupitelstva byl poprvé zvolen roku 1894. V roce 1918, po převratu, byl jmenován vládním komisařem města. Propůjčení takové funkce znamenalo, že Vincenc Procházka byl v té době uznáván všeobecně za předního představitele českého politického a kulturního života v celém místeckém okrese. V letech 1924 – 1925 se dokonce stal senátorem za lidovou stranu. Pět let (1927 – 1932) pak stál v čele Místku jako jeho starosta. Za své zásluhy o město byl 22. 11. 1933 jmenován jeho čestným občanem.

Přímým pokračovatelem v díle Vincence Procházky se stal, už v jiných podmínkách svobodné Československé republiky, jeho syn Karel. Narodil se 19. října 1893 a po absolvování české obecné školy vystudoval gymnázium, o jehož zřízení se velmi zasloužil jeho otec. Po úspěšném zakončení studia nastoupil místo úředníka v Národní záložně Místecké a záhy se pro svůj přehled a osobní schopnosti stal prokuristou a nakonec jako ředitel se ujal i vedení tohoto prvního českého peněžního ústavu v Místku. Když se této funkce k 1. lednu 1928 ujímal, bylo mu 34 let.

Karel Procházka

Karel Procházka byl, stejně jako jeho otec, členem všech českých spolků v Místku. Aktivně se účastnil společenského života města a stal se pořadatelem mnoha kulturních akcí. Na počest Petra Bezruče, jehož byl velkým ctitelem, pořádal výstavy, byl organizátorem Janáčkova hudebního Lašska a v roce 1926 byla hlavně jeho zásluhou s velkým úspěchem realizována Krajinická výstava Pobeskydí.

Podílel se na dalekosáhlých úpravách a přestavbě města Místku, které zčásti kryla právě jím vedená Národní záložna Místecká. Za Procházka vedení byla moderně upravena Palackého třída s Tyršovým pomníkem a informačními veřejnými hodinami. Karel Procházka se také zasloužil o rekonstrukci místeckého sadu, který byl pojmenován po skladateli Bedřichu Smetanovi, jemuž zde byl zároveň postaven pomník. Zvláštní pozornost věnoval Karel

Procházka Národnímu domu, jehož výstavbě kladl základy jeho otec Vincenc.

Z jeho iniciativy a za jeho dohledu došlo také k postavení nové reprezentativní budovy Národní záložny Místecké. Až do poloviny 20. let totiž neměla potřebné prostory, ve kterých by mohla spravovat narůstající agendu. V letech 1893 až 1922 se dokonce úřadovalo u Procházků doma. Se stavbou nové budovy bylo započato 13. června 1927 a 1. září 1928 se do ní začali stěhovat první nájemníci. Koncem roku se zde začalo úřadovat.

Národní záložna Místecká

Při prosazování a hájení zájmů českého obyvatelstva se musel Karel Procházka střetnout se zájmy německé menšiny. Důsledky se dostavily hned na začátku okupace. Tak silně národně exponovaná

osobnost nemohla zůstat na svobodě. A tak se Karel Procházka stal jedním z prvních zatčených rukojmí v tzv. akci Albrecht I. A po celou válku byl vězněn v nacistických věznicích a koncentračních táborech. Nejdélší dobu strávil ve Flossenbürgu.

Domů se vrátil 31. května 1945. Místek za války nacisté sloučili s Frýdkem a po osvobození už se stav nezměnil. Karel Procházka patřil k té skupině lidí, kteří s novou situací nebyli spokojeni, přesto se ihned zapojil do obnovy společenského a kulturního života nového dvojměstí. Už před válkou byl nadšeným Sokolem, nyní se zasloužil o obnovu místecké organizace a stal se i jejím starostou. Vrátil se rovněž do funkce ředitele Národní záložny.

ŽELEZNICE A PŘEHRADA

(Dvě velké stavby, které změnilы život obyvatel Starých Hamer)

Tomáš Adamec

Kronika Starých Hamer je bohatým a živým svědectvím o životě obyvatel této horské obce. Můžeme se tu dočíst řadu velmi zajímavých postřehů, přičemž častokrát s údivem zjišťujeme, co všechno považoval tehdejší kronikář za hodné zapsání. Z dnešního pohledu se někdy jedná o věci zcela nepodstatné, nad kterými bychom se vůbec nepozastavili, natož abychom považovali za nutné podávat o nich písemné svědectví pro budoucnost. Ale už tímto faktem se kronika stává velice důležitým dokumentem o myšlení, starostech a způsobu života tehdejších lidí, tedy o světě, který dnes už vlastně neexistuje. Prostřednictvím kronik však máme šanci do tohoto světa nahlédnout. Podívejme se tedy, jak se doboví kronikáři dívali na dvě velké stavby, které měly úplně změnit jejich styl života. Pro doplnění nahlédneme i do kronik obce Bílá a městečka Frýdlantu nad Ostravicí.

1. Železná dráha

První zmínku o železné dráze najdeme v kronice u roku 1905, kdy, jak se můžeme dočíst, bylo započato s trasováním polohy pozemků, přes které má vést plánovaná trať Frýdlant-Bílá. Hlavním organizátorem stavby bylo olomoucké arcibiskupství, majitel zdejšího panství.

Projekt železnice v údolí řeky Ostravice nebyl nějakým momentálním nápadem. Ve hře byly dokonce i úvahy o železniční trati, která by mohla vést z Frýdlantu až na Slovensko. Nakonec však byl schválen projekt pracovně označený „Beskydská místní dráha“ s konečnou stanicí v Bílé. Při rozhodování o vybudování nové trati hrály významnou roli především dva faktory: 1. na svazích údolí řeky Ostravice se nacházelo bohatství dřeva, 2. právě sem už delší dobu směřovaly rostoucí skupiny turistů a rekreatantů z průmyslového Ostravska.⁽¹⁾

Postoj místního obyvatelstva k novému projektu nebyl jednotný, můžeme-li však soudit podle kronikářova podání, většina obyvatel železnici vítala, neboť si od ní slibovala vytvoření příznivějších hospodářských poměrů. Horská oblast Starých Hamer a Bílé byla chudá a zaostalá a právě železnice mohla být tím rozhodujícím faktorem, který mohl přinést potřebné oživení a třeba i větší prosperitu.

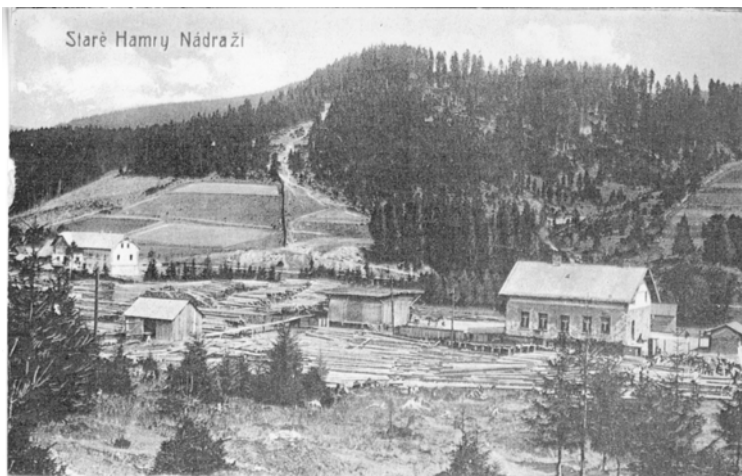
Byli však i lidé, kteří měli ze stavby železnice obavy: „*Zdejší majetníci koní nevitají tento zamýšlený podnik myslivše, že přijdou úplně o výdělek, formanku a mnohdy se nemůže ani do toho vmyslit, že by bez koní žiti nemohl. Že při formance mnohý přichází na mizinu, o tom se nepřemýšlí. Nelze upříti, že mnohý vydělá mnoho, ale jinak zanedbává své hospodářství. Každý den skoro ráno vyjíždí a pozdě večer nebo v noci přijíždí domů. Pole své nevidí celý týden až v neděli. Vozka musí při každé hospodě s koňmi odpočinout a jeho výdělek propadá kořalce. Bude-li však některý nucen své koně odprodati, bude nucen větší pozornost věnovat chovu dobytka.*“⁽²⁾

S pracemi bylo započato v červnu 1906 a počítalo se, že celá stavby bude dokončena do listopadu následujícího roku. Tato rychlost byla nutná proto, že všichni zúčastnění si uvědomovali, že jakmile se započne s regulací řeky, skončí plavení dříví. Bylo tedy nutno velmi rychle nahradit vodní dopravu jinou, železniční.

Stavbu prováděl dr. Samohrd z Brna a zaměstnáno zde bylo průměrně 500 lidí. Podél trati bylo postaveno zhruba 10 dřevěných baráků, ve kterých byli dělníci ubytováni, a v nichž se stravovali. V kronice Starých Hamer se o nich píše dost nelichotivě: „*Dělníci vydělané peníze přepili a chodili otrhaní až skoro nazí. Sami si říkali barabi. Byli sebráni z nejrůznějších živlů a ztracených existencí... Často se prali a rvali až do krve a to vždy po výplatě. Také několikrát demolovali hostinským šenkovní místnosti, vykradli sklepy, jako Ignáci Krasulovi a Vechsberkovi v Šancích. Nejspustlejší přepadávali na osamělých místech ženské a znásilňovali.*“⁽³⁾ Kronika Frýdlantu nad Ostravicí byla k železničním dělníkům shovívavější a konstatovala, že „*ač se jednalo o sebranku nejrůznějších živlů a ztracených existencí, přece byli to lidé slušní.*“⁽⁴⁾

I přesto, že stavba pokračovala velice rychle, železnice nebyla v roce 1907 dokončena. 3. ledna 1908 byla udělena koncese ke stavbě místní dráhy místopředsedovi zemědělské rady

v Napajedlech dr. Cyrilu Seifertovi a ústřednímu řediteli arcibiskupských statků v Kroměříži P. Julianu Roskovi. Podle této koncese měli vybudovat dráhu s lokomotivním provozem a veřejnému provozu ji předat do jednoho roku. Koncese byla propůjčena na 90 let, přičemž stát měl právo dráhu kdykoli převzít, když se uhradí veškerý železniční majetek.⁽⁵⁾

Nádraží ve Starých Hamrech

Na jaře 1908 byla práce u konce a 19. dubna projela lokomotiva celou tratí. Definitivně byla železniční dráha Frýdlant-Bílá dokončena v červenci, slavnostní zahájení jízdy se uskutečnilo v srpnu.

Ze zápisu strojvedoucího Jana Mrkvy, nacházejícího se v kronice obce Bílá, se o tom dovídáme: „*Místní dráha Frýdlant nad Ostravicí - Bílá zahájila provoz 6. srpna 1908 slavnostním ceremoniálem za doprovodu významných církevních představitelů, politických a hospodářských činitelů a c.k. vojenské 100 členné dechové hudby. Po příjezdu do Bílé odebral se průvod k zámečku, kde následovala nebyvalá hostina se zábavou.*“⁽⁶⁾

Zpočátku jezdil po trati třikrát denně sdružený vlak s nákladními i osobními vozy. Ke svážení dřeva ze zadních hor sloužila

v následujících letech vystavěná úzkokolejná dráha. Po ní se svázelo dříví před nádraží v Bílé, kde byla k tomu účelu zřízena nakládací rampa. V roce 1933 byla nově postavena vlečka. Ta sloužila do roku 1947, kdy byla lesní dráha pro malou těžbu dříví zrušena a nahrazena lanovkou.⁽⁷⁾

Vraťme se ale ještě k hlavní dráze Frýdlant nad Ostravicí - Bílá. Ta původně nebyla propojena s tratí ostravsko-frýdlantské dráhy. Konečná stanice byla u silnice z Frýdlantu do Frenštátu p. R., z ní pak dále vedly už jen vlečkové koleje, např. ke slévárně, do železáren apod. Tento stav trval až do 1. října 1910, kdy byla traťová kolej prodloužena do stanice Frýdlant nad Ostravicí.

K další změně došlo k 1. červenci 1928. Z důvodu stále více rostoucího turistického ruchu se správa dráhy Frýdlant nad Ostravicí - Bílá rozhodla pro zavedení motorového provozu „*kterým by se pohodlí obyvatelstva značně prospělo*“. O tom, že to byl šťastný krok svědčí zápis starohamerského kronikáře: „*Motorový vlak má 2 vozy, jezdí 2 x denně půlhodinovou rychlostí. Jízda jest vůbec ráno výhodná, příjemná a obyvatelstvem velmi oblíbená.*“⁽⁸⁾

Když pak v roce 1932 byla trať na Bílé prodloužena až k místnímu hotelu, dosáhla dráha své konečné podoby a její délka činila 19,857 km.⁽⁹⁾

Až do roku 1945 byla dráha ve vlastnictví soukromé akciové společnosti, jejímž hlavním akcionářem byla kapitula olomouckého arcibiskupství. Máme-li věřit zápisu v kronice, stěžovali si místní občané na to, že jízdní řád nedbá jejich přání a je sestavován pouze s ohledem na soukromé ekonomické zájmy svých provozovatelů. V tomto ohledu pak obyvatelé s nadějí přivítali postátnění dráhy v říjnu 1945.

Avšak to už se nad železnici stahovaly mraky. Od počátku 50. let se začalo velmi vážně uvažovat o stavbě obrovské přehradní nádrže v katastru Starých Hamer. Projekt byl nakonec uskutečněn a vše, co mu překáželo muselo zmizet. Bohužel se to týkalo i romantické horské dráhy. Poslední vlak ze stanice Bílá byl vypraven 11. ledna 1965. Byl na něm nápis Už je to tak, z Bílé jede poslední vlak. Konečnou stanicí se nyní stala Ostravice. Původně však měla být zrušena trať v celé své délce. Pouze díky skutečnosti, že na Ostravicí vyrostla velká chatová oblast a že tak obrovskou frekvenci cestujících nebyla schopna autobusová přeprava zvládnout, byla železnice zachována.

Údolí Starých Hamer, dnes zatopené

2. Přehrada

Všichni máme v dobré paměti potíže, které nastaly s přehradou Šance v červenci 1997 při velkých povodních. Podívejme se nyní na to, jak vůbec došlo k postavení tohoto vodního díla a jakým způsobem zasáhlo do života obyvatel ve svém okolí.

Geologický průzkum byl v těchto místech prováděn mnohem dříve, než se začala stavět dnešní přehrada. Úvahy tohoto typu tedy nebyly žádnou novinkou. Už na počátku našeho století se totiž uvažovalo o stavbě vodní nádrže. Zadržaná voda měla být jednou z mnoha napájecích stanic pro dunajsko-oderský průplav. Tento projekt se však neuskutečnil, byl tehdy odsunut.

O myšlence přehrady se začíná znovu vážně diskutovat po 2. světové válce. V roce 1952 byl opět zahájen terénní a geologický průzkum v místní části Řečice. Ve stejném roce byla stavba přehrady u Šanců usnesením vlády prohlášena za součást výstavby Ostravska.

Vodní nádrž měla být hlavním zdrojem pitné vody pro Ostravu a zároveň měla snižovat nebezpečí povodní, které ve zdejším horském kraji nebyly výjimečným jevem.

O celém projektu se podrobně zmiňuje kronika Starých Hamer u roku 1960. Celkový náklad na stavbu měl činit 335 miliónů korun. Hráz přehrady se měla stavět pod soutokem řeky Ostravice s Řečicí. Celkový obsah nádrže měl být 56,9 miliónů m³, zaplaveno mělo být 285 ha do vzdálenosti 8 km při maximálním vzduťi, při minimálním vzduťi pak 12 ha do vzdálenosti 3 km. Se zahájením stavby se počítalo v roce 1963, s dokončením za pět let. K zajištění hygieny byla vytvořena 3 hygienická pásma. Zátopa měla postihnout 35 % katastru obce a 36 % obyvatel. Počítalo se s úbytkem více než 600 obyvatel, pro něž měly být postaveny nové bytové jednotky ve Frýdlantě nad Ostravicí. Pro občany, kteří zůstanou v obci mimo zaplavené území, bylo počítáno s výstavbou národního výboru, školy, kulturního domu, zdravotního střediska a služeb na Samčance. Po levém břehu přehrady měla být vybudována nová silnice II. třídy.⁽¹⁰⁾

Zápis v kronice končí optimisticky, povzbudivě a s tvrzením, že zájem společnosti má přednost před zájmem jednotlivců: „*Mnoho občanů starousedlíků se bude v příštích letech těžko loučit s údolím Starých Hamer a budou mít dojem, že jim bylo ublíženo, ovšem zásobování Ostravska vodou je úkol prvořadý a našemu národnímu hospodářství prospěšný. Vždyť Ostravsko poroste ještě více a naši občané určitě dostanou mnohem krásnější byty a tím i jejich životní úroveň bydlení o mnoho stoupne.*“⁽¹¹⁾

Jak se mělo brzy ukázat, mnohem snadněji se takové věci píší, než se uskutečňují. Svědčí o tom zápis z roku 1963: „*Plánovaná výstavba přehrady v Šancích rok od roku stále více zasahuje do dosavadního normálního života občanů obce. Většina občanů dosud nevěřila, že přehrada bude uskutečněna, ale přípravy, jež se dějí, je v tom přesvědčily, že již v roce 1964 bude se stavbou započato. Nad kamenolomem Mazák jsou prováděny stavby čtyř budov, jež budou sloužit pro zaměstnance přehrady. Penzion Řečice byl převzat do správy Ingstavu pro potřeby přehrady. Někteří občané ze zátopové oblasti si již zakoupili stavební pozemky ve Frýdlantě pro stavbu nových rodinných domků.*“⁽¹²⁾

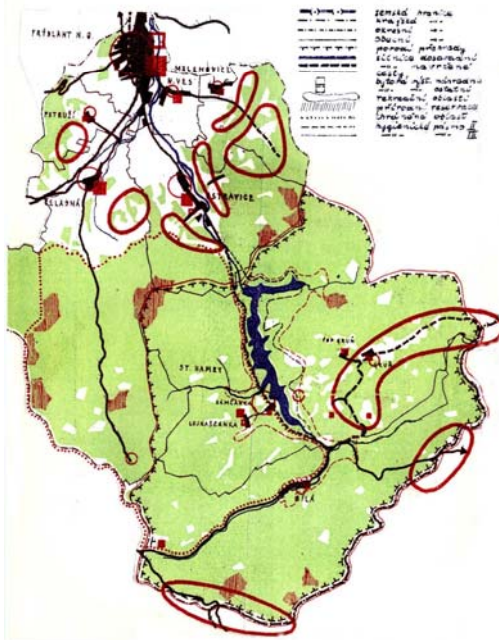
Na jaře 1964 byla stavba skutečně zahájena. Podle projektu byla hráze umístěna asi 600 m pod ústím potoka Řečice a kamenitý materiál pro její stavbu odebírán z lomu Mazák. Těsnící materiál jíl pak z různých míst Ostravice a Starých Hamer.

Stavba přehrady zásadním způsobem změnila život obce. Byla zastavena veškerá investiční výstavba, lidé se začali stěhovat. Železnice byla zrušena a nahrazena autobusovou dopravou. Důsledkem bylo omezení cestovního ruchu. Nejasná perspektiva nepříznivě ovlivňovala veřejný život v obci, ochabla činnost zájmových spolků. Také v důsledku odchodu jejich vedoucích osobností. Likvidovalo se centrum obce, pročez docházelo i k uzavírání obchodů a dalších budov. Náhrada za ně se však nestavěla, i když to bylo slíbeno.

Občané zažívali obrovské rozčarování. Sliby, které jim byly dány před započítím stavby, nebyly dodrženy. V roce 1967 najdeme tento zápis: *„V průběhu výstavby přehrady život v obci jak po stránce hospodářské, kulturní i životní úrovně odumírá a do budoucna není zatím reálných vyhlídek, že by se opět dostal na takovou úroveň, jakou kdysi měl.“*⁽¹³⁾

O rok později sepsali starohamerští text, který nabídli k otištění celé řadě novin. Chtěli v něm seznámit veřejnost se situací, v níž se ocitli. Noviny jej tenkrát neotiskly, a tak z něj můžeme nyní zacytovat alespoň my: *„Výstavba přehrady už byla v plném proudu a na 1200 obyvatel, kteří po výstavbě v obci zůstanou, nikdo nepamatoval. Obyvatelé i místní funkcionáři se dožadovali dalšího vysvětlení a dověděli se na ONV ve Frýdku – Místku 11. prosince 1963 ze zápisu ing. Bětika, že nový střed obce se v Hamrech stavět nebude v důsledku vládního usnesení 1024 a 1025... Další svízele se objevují při zajišťování služeb pro 1200 obyvatel Starých Hamer a asi 800 obyvatel Bílé. Tak např. nebudou mít tito občané po výstavbě přehrady možnost nakupovat v místě textil a obuv a budou za drahé peníze muset pro ně jezdit až do Ostravice nebo do Frýdlantu... dosavadní budovy mají být v nejbližší době zbourány a nové, náhradní, nejsou dosud budovány. Ani po stránce kulturního využití není na občany pamatováno, protože stávající sál v obci a tělocvična s kulturní jizbou jsou zrušeny bez přiměřené náhrady. Tím budou občané velmi ochuzeni o možnost pořádat divadelní představení, plesy a zábavy... I když je přehrada nákladné dílo, jež během dvou let má sloužit svému účelu jako zásobárna pitné vody pro Ostravsko, budou se ještě hodně dlouho zacelovat rány, které občanům (hlavně těm, kteří v obci zůstanou) toto vodní dílo způsobilo.“*⁽¹⁴⁾

Územní plán rajonu vodního díla Šance-Řečice

Do provozu byla přehrada dána v prosinci 1969. Ještě další dva roky však trvaly dokončovací práce. Postupně pokračovala demolice dalších objektů v místech, která měla být zatopena, pokračovalo stěhování obyvatel. V kronice je zaznamenáno i několik příkladů nuceného vystěhování. Jeden z nich je z konce ledna 1969 a myslím, že dostatečně naznačuje k jakým lidským dramatům tu tenkrát docházelo. „V letošním roce zkušebně napouštějí přehradu a tato občanka se 3 dětmi musela být vystěhována, dobrovolně nešla. Byl to smutný pohled na to stěhování, které proběhlo za přítomnosti zástupců soudu, SNB, ONV, MNV a ČSAD. Předseda MNV s ostatními její věci balili, zapisovali a odváželi do náhradního bytu ve Frýdlantě nad Ostravicí, který už měla dávno přidělený. Toho dne

byly děti normálně ve škole, ona byla nepřítomna. Večer, místo aby šla s dětmi do nového bytu ve Frýdlantě, spala s dětmi na holé zemi bez přikrývek doma v domku. Druhý den šly děti normálně do zdejší školy, ale sociální pracovnice ONV je ze školy odvezla do dětského domova do Čeladné, ačkoliv dětem lhala, že je veze k matce. Tímto způsobem donutila matku jít pro klíče na Městský národní výbor ve Frýdlantě od bytu a bydlet v něm. Matce bylo slíbeno, že ji děti vrátí, až bude bydlet v novém bytě ve Frýdlantě, což se také stalo, děti jí byly vráceny a nyní bydlí s matkou pohromadě... odhlášena a přihlášena musela být úředně. V občanském průkazu má pořád bydliště Staré Hamry.⁽¹⁵⁾

Do trvalého provozu pak byla přehrada dána rozhodnutím ministerstva lesního a vodního hospodářství s účinností od 1. ledna 1974.

V roce 1963, těsně před započatím stavby, žilo v obci 1881 obyvatel. Na konci roku 1974 jich bylo 800.

Nahlédli jsme do života horských obcí Starých Hamer a Bílá. V průběhu 20. století prošly dvěma velkými změnami. Ta první byla spojena s železnicí a byla obyvatelstvem očekávána s nadějami, které se pak také vyplnily. Železná dráha přinesla do hor oživení, lepší životní podmínky a lepší spojení se světem. Ta druhá byla očekávána s obavami, které se bohužel také naplnily. Přehrada přinesla podstatné omezení veškerého života především Starých Hamer a hlavně bohužel krutě zasáhla i do života mnoha místních rodin a jednotlivců. Obě obce byly navíc zrušením železnice opět tak trochu odříznuty od světa. To s sebou nese další postupné vylidňování.

Poznámky:

- 1) Grof, L.: Kročeje ostravskou železniční historií (1847 – 1990). Ostrava 1994, str. 42.
- 2) Kronika obce Staré Hamry, I.díl. Nestránkováno.
- 3) Tamtéž
- 4) Kronika městečka Frýdlantu nad Ostravicí, str. 60.
- 5) Grof, L.: cit. d. , str. 42.
- 6) Kronika obce Bílá, str. 102.
- 7) Tamtéž, str. 102 – 103.
- 8) Kronika obce Staré Hamry, I.díl. Nestránkováno.

- 9) Grof, L.: cit. d., str. 42.
- 10) Kronika obce Staré Hamry, II.díl, str. 249 – 252.
- 11) Tamtéž, str. 252.
- 12) Kronika obce Staré Hamry, III.díl, str. 53.
- 13) Tamtéž, str. 84.
- 14) Tamtéž, str. 112 – 113.
- 15) Tamtéž, str. 119 – 120.

LETÁKOVÉ AFÉRY NA REÁLNÉM GYMNÁZIU V MÍSTKU

Kateřina Lepíková

"Je třeba provést zásadní změny ve školním vzdělání, vymýtit český dějinný mýtus, vychovávat k říšské myšlence, bez dokonalé znalosti německého jazyka je nemožný jakýkoli postup. Nejdříve se zruší české střední školy, potom i školy národní, již nikdy nebudou existovat české vysoké školy..." ⁽¹⁾ *"Zásadně existuje jen německé školství, a to od mateřské školy až po vysokou."* ⁽²⁾

Také toto bylo obsahem tak dlouho připravovaných a tak pečlivě vypracovaných plánů na ovládnutí českých zemí a jejich přeměnu v součást třetí říše, které se mohly začít realizovat po 15. březnu 1939 a jež měly vést k likvidaci českého národa.

Nacisté okamžitě odhadli úlohu inteligence v odboji proti nacismu. Proto se jí snažili hned od počátku potírat. Zaváděli různá opatření, která měla vést k dosažení jejich cíle. Snažili se omezit vzdělanost na co nejmenší míru, brzy po vzniku Protektorátu Čechy a Morava zabírali české školy pro potřeby německé armády nebo pro německé školy, 25. července 1939 naše vláda byla nucena schválit nové jazykové zákony, které prakticky znamenaly zavedení úplné dvojjazyčnosti, od začátku školního roku 1939/1940 byl vydán zákaz přijímání neárijců do škol, v listopadu následovalo uzavření vysokých škol. Podle výpovědi K. H. Franka z 15. 8. 1940 *"se české střední školství nalézá ve stavu zcela nezdravého rozšíření"*. Následovalo omezování českých středních škol, omezování počtu tříd, počtu žáků ve třídách (květen 1941 tzv. Numerus Clausus ⁽³⁾) a protože toto bylo nacistům ještě málo, na zbylých školách byla výuka přizpůsobena mocenským cílům ovlivňováním osnov a předmětové skladby.

Naším cílem je připomenout si válečné osudy tehdejšího Reálného gymnázia v Místku. Bylo starým ústavem a v době svého vzniku jedinou českou střední školou na Místecku i v širokém okolí. K jeho založení došlo obrovským přičiněním malého okruhu lidí ⁽⁴⁾, kteří si byli dobře vědomi nutnosti české střední školy ve městě, v němž vlastenectví byl pojem neznámý. Ti dali podnět k založení spolku Matice Místecké, jakožto pobočky Ústřední matice školské v Praze, jejímž zásadním úkolem bylo zvyšovat počet českých škol

v zemi. V následujících letech to byla právě Matice Místecká, jež nesla tíhu všech problémů spojených se vznikem, stavbou a provozem mladého matičního gymnázia. Ovšem, nesmíme zapomenout, za vydatné pomoci Národní záložny Místecké. Svolení k otevření školy vydalo c. k. ministerstvo kultu a vyučování 2. 8. 1895. Protože gymnázium vlastní budovu zatím nemělo, bylo mu dáno k dispozici několik učeben v zimní rolnické škole. Od listopadu 1896 sloužil pro potřeby gymnázia přední trakt budovy Národního domu. O dva roky později už nestačil ani ten, proto bylo započato se stavbou gymnázia na Palackého ulici. Slavnostní ukončení stavby se uskutečnilo 15. října 1899 a 7. prosince zde poprvé zasedli žáci. V roce 1906 bylo gymnázium jako ústav postátněno. Budova přešla do státní správy pro své velké zatížení dluhy až v r. 1935. První přerušení jinak velmi zdárného vývoje gymnázia přinesla 1. světová válka, protože tehdy se gymnázium proměnilo ve vojenskou nemocnici a výuka se musela uskutečňovat v nejrůznějších náhradních prostorách.

Nesrovnatelně hůř na tom gymnázium bylo v období druhé světové války. Jak už bylo výše uvedeno, bylo jedinou českou střední školou v nejbližším okolí. Po záboru Těšínska bylo připraveno přijmout značný příliv žáků ze zrušených gymnázií v Českém Těšíně, v Jablunkově, v Orlové, v Příboře i přesto, že tento čin byl spojen s řadou dalších problémů. Studentů bylo tolik, že nestačily místnosti RG, i když se učilo na dvě směny. (1. směna od 8,00 hod - 12,30 hod. a 2. směna od 13,00 do 17,30 hod.) Od září 1939 bylo 6 tříd umístěno v budově bývalého okresního úřadu, jedna učebna v sále Lidového domu a dvě ještě v budově bývalého finančního úřadu. Učitelé měli co dělat, aby stihli přebíhat z budovy do budovy.⁽⁵⁾ Se svým počtem 940 žáků bylo Reálné gymnázium tehdy dvanáctým nejpočetnějším v protektorátě. Při srovnání s množstvím studentů Německého gymnázia ve Frýdku, kde se v tomto školním roce zapsalo pouze 21 žáků, musela být tato skutečnost pro nacisty vskutku provokující. Takové centrum české inteligence v tak malém městě působilo na nacisty příliš vyzývavě a bylo zřejmé, že snahy o likvidaci na sebe nedají dlouho čekat. Jako nejlepší cesta k uzavření ústavu se nacistům jevily letákové aféry.⁽⁶⁾

Profesorský sbor roku 1940

První perzekuce profesorů a studentů tohoto gymnázia nastala hned po listopadových dnech, tolik tragických pro vysoké školy. Stalo se tak na základě podvržených letáků podepsaných studentským komitétem. Na nich měli studenti údajně vybízet dělníky k odporu proti německým okupantům. Jednalo se o zřejmou provokaci ze strany Němců, ale proti tomu se nedalo nic dělat. Za tento vykonstruovaný přečin byli na 13 dnů gestapem uvězněni správce ústavu Jan Plocek, 2 profesori a 5 oktávánů. ⁽⁷⁾ Gestapo zaslalo na ústav varování, že jestliže se bude podobná situace ještě opakovat, bude ústav uzavřen. Profesorskému sboru i školnímu personálu nastal téměř nesplnitelný úkol. Denně prováděli kontroly tříd i aktovek a kapes žáků, byli si však vědomi, že proti takovým provokacím jsou bezmocni. Mnohdy dokonce v takových situacích pomáhali také zaměstnanci pošt, kteří zjištěné anonymy gestapu nepředávali. ⁽⁸⁾ Například na nádražní poště ve Frýdku byl českými zaměstnanci zadržen anonymní dopis adresovaný gestapu, v němž konfident nasazený v řadách studentů podával zprávy o *"protiněmeckému smýšlení, které je profesory trpěno a zamlčováváno a případné písemné projevy jsou školníkem ničeny. Důkazem toho jsou letáky pod koši na záchodech."* Dva tyto letáky se tam opravdu našly. ⁽⁹⁾

V září 1941 přišel na ředitelství anonymní dopis, že žáci gymnázia vytvořili protiněmecký spolek a že se scházejí u domovníka na okresním úřadě. Chodilo tam několik studentů hrát stolní tenis. I sám hejtman se tam často díval na jejich hru. ⁽¹⁰⁾

Brzy nato dostaly významné německé spolky i jednotlivci výhružné dopisy, které byly připevněny na dveřích německého domu u parku i na dveřích gymnázia. Několik letáků se našlo založených v knihách žákovské a profesorské knihovny, některé až po osvobození v roce 1945.⁽¹¹⁾ Na jednom z těchto letáků stálo: Československé studentstvo! Nebudeme již déle snášeti německé násilí. Voláme vás k čestnému odboji. Studentský komitét RG v Místku.⁽¹²⁾ V jiném studentská mafie údajně pod trestem smrti žádala, aby byl do gymnaziální zahrady vhozen seznam členů gestapa.⁽¹³⁾

Nikdo se nikdy nedozvěděl, kdo letáky sepsal, natiskl a následně podvrhl a pro koho mohlo být podvržení letáků prospěšné. Byla to msta nějakého propadlého studenta? Či byly zhotoveny na přání? O tom se můžeme pouze dohadovat.

Zatímco na gymnáziu nikdo netušil, co se děje, telefonoval okresní hejtman Augustin Beer Zemskému úřadu v Brně, aby bylo místecké gymnázium zavřeno, *"protože se stále ještě nepřizpůsobilo novým poměrům a nelze od něho očekávat, že bude vychovávat mládež v duchu, jaký odpovídá postavení protektorátu v rámci velkoněmecké říše. Také že nepodalo dosud žádného důkazu loyální spolupráce s německým obyvatelstvem, a že ústav pro okres není potřebný, protože je navštěvován žactvem většinou z cizích okresů."*⁽¹⁴⁾ Bylo zjištěno, že zmíněný komisař Beer sliboval již půl roku před uzavřením ústavu jeho místnosti pro úřadovny okresního úřadu.

7. 10. 1941 přepadlo ostravské gestapo spolu s místní SS a SA budovu gymnázia. Všichni studenti i profesori byli podrobeni osobním prohlídkám. *"Do každé třídy přišel gestapák a prohlížel všechny sešity. U spolužáka našel obrázek Rašína. Zmlátil jej se slovy, že je to karikatura Hitlera."*⁽¹⁵⁾ Nebylo nalezeno nic, co by zavdalo příčinu k zásahu, přesto bylo zatčeno 30 profesorů RG a 3 studenti Bohumil Blataň, Miroslav Buček a František Mališ jako rukojmí.⁽¹⁶⁾ Gestapu tehdy nepadli do rukou tři profesori RG v Místku, kteří měli odpolední vyučování. *"Dne 7. října jsem měl vyučování odpoledne v hlavní budově. Když jsem přijel autobusem do Místku a šel jsem kolem Národního domu, potkával jsem proud studentů, jdoucích ze školy. Studentka Varcopová mi celá vyděšená oznamovala: "Pane profesore, nechodte do školy. Přijelo tam gestapo, profesory postavilo na chodbě čelem ke zdi a nás vyhnali domů. Nechodte tam, oni Vás také zavrou!" Uvažoval jsem, co dělat.*

Mezitím ke mně došli i profesori Antonín Majkus a Břetislav Vejvančický, kteří měli také odpolední vyučování. Usoudili jsme, že na vězení máme vždycky času dost a vrátili jsme se domů. Tam jsem se od manželky dozvěděl, že mě hledalo gestapo."⁽¹⁷⁾

Profesoři byli po týdenní vazbě v Ostravě převezeni do Brna a věznění v Kounicových kolejích, kde byli znovu vyslýcháni. Teprve tady pochopili, co je to nacismus. Brzy po příjezdu se stali svědky poprav našich odbojářů na dvoře kolejí. *"Někdy zaznělo pět salv, někdy osm, někdy šestnáct a ještě se věšelo - a esesmani se smáli a smáli, jak komicky někteří lidé umírají... Po poslední salvě vždycky povstalo sedm mužů v cele a tiše zazpívalo Kde domov můj těm padlým tam dole."*⁽¹⁸⁾ Museli pak šlapat do čerstvou krví zbroceného písku těchto hrdinů a chodit kolem šibenic, na kterých podle hrozeb svých vězňů zítra skončí svůj vzpurný život.⁽¹⁹⁾ Takový byl první den místeckých pedagogů v tomto shromažďovací táboře a vězení v Brně, kde se konaly každodenní popravy našich vlastenců za stanného práva. Profesoři přežili všechny hrůzy stanného práva v Brně a 27. 11. 1941 vyšli z Kounicových kolejí nezlomeni.

Přestože z profesorského sboru zbyly jen ženy (a ty tehdy tvořily naprostou menšinu učitelského kabinetu), pokračovalo se ve vyučování v omezené míře ještě do 16. října. Gymnázium po zatčení profesorů vedla profesorka Anna Hustá. A protože studentská mafie údajně dále vyhrožovala významným německým osobám, vyžádali si nacisté jmenné seznamy všech oktávánů, kteří školu od 7. října nenavštěvovali, a dali příkaz paní profesorce Husté, aby je na 16. října povolala do školy a s nimi i zbylé profesory. Tak došlo k zatčení dalších 69 žáků a 2 profesorů. *"Do školy jsme byli pozváni na 16. října v 8.00 hod. Ještě dřív, než přišel vyučující, vtrhlo do třídy gestapo, vyvedlo nás na chodbu, kde jsme se museli postavit čelem ke zdi a stát tam asi 3 hodiny. Kdo se jen pohnul, dostal ránu. Bylo to náročné, ale jak jsem zjistil, člověk za takových okolností vydrží hodně. Asi v 11.00 hodin nás odvedli na náměstí a naložili do autobusů před zraky už dávno shromážděných a zděšených rodičů, se kterými jsme ani nemohli promluvit. Dovezli nás do budovy Krajského soudu v Ostravě, kde mělo gestapo v horních poschodích vězňů. Zde nás opět postavili ke zdi a tak jsme stáli asi 6 hodin. Přitom jsme postupně odevzdávali všechny věci, které jsme měli u sebe - kapesníky, pásky, nože, zápalky, tužky, papíry, případně*

nějaké cennosti." (20) Poté byli profesori i studenti rozmístěni do cel. Na cele bylo kavalců na spaní méně než lidí. Proto se museli vždy nějak směstnat. *"Abychom se vešli, měl jsem hlavu u nohou spoluvězně. Potily se mu a zapáchaly, protože voda, kterou jsme dostávali, nestačila ani na pití. Na mytí nohou vody nebylo. Někdy jsme museli čerpat vodu k pití z mušle splachovacího klozetu, který jsme měli v rohu cely."* (21) Přestože celý den nejedli, až ráno dostali malý krajíček chleba s kouskem marmelády a "černý nápoj podivného původu." Strava tam byla velmi špatná. Nedělní oběd představovala vodová polévka a jeden knedlík, na němž podle vzpomínek někteří zlomili lžici a na večeri byl trojúhelníček sýra s krajícem chleba. *"Dostal-li spoluvězeň balíček, vždy se dělil. Každému dal po dvou sušenkách. Jednou denně jsem si ukousl malý kousíček, aby sušenka vydržela co nejdéle. A na chvíli, kdy si do sušenky kousnu, jsem se těšil celý den."* (22)

Za celých šest týdnů bylo studentům umožněno jen jedenkrát navštívit sprchy. Těm, kteří neměli klozet v cele, bylo umožněno chodit na toaletu dvakrát denně. Viděli v tom příležitost, jak se dozvědět nové informace. Čas si krátili, jak se dalo. Jednomu vězni se podařilo nepozorovaně pronést karty, druhé si vyrobili pomocí propašované tužky a papíru. (23) Jiní si zase z chleba vyrobili figurky a hráli šachy. Protože neměli žádný pohyb, zavedli si alespoň pochodování kolem stolu. Často také dlouhé hodiny trávili vyprávěním svých životních příběhů. (24)

Zavedení stanného práva 28. 9. 1941 přineslo krušné chvíle i těmto uvězněným studentům. Každé pondělí ve 4.00 ráno bylo slyšet otevírání cel a vyvolávání lidí, kteří byli transportováni do Kounicových kolejí v Brně na odstřel. To se opakovalo třikrát, čtyřikrát, až...*"Jednou se otevřela i naše cela. A to jsou okamžiky v životě, na které nikdy nezapomenete - někdo z nás by šel na smrt. Přestože byli Němci tak precizní, vyvolali jméno, jehož nositel se v naší cele nenacházel. Když se o tom přesvědčili, zase dveře zavřeli."* (25)

Vyslyšelo se v domě na Senném trhu blízko nemocnice na Fifejdách. Vězně, kteří zrovna nebyli na programu, zavřeli do k tomu určené kobky. Nápis na stěnách "Smrt fašismu!", "Pamatuj, jsi Čech, nezrad!", "Vítězství je naše!", naplňovaly v těch chvílích hrůzy člověka jistotou, že zvítězíme.

sebevraždě v cele byl nakonec popraven. ⁽²⁷⁾

Chýlil se konec šesti týdnů jejich zatčení a nabízela se otázka, co s nimi bude dál. Vysokoškoláci byli odváženi do Mauthausenu. A co oni? Taky Mauthausen? Takovéto otázky se honily hlavou studentů. Dne 21. listopadu byli propuštěni jejich spolužáci zatčení 7. října. Takže jim svítla naděje, že stejný osud stihne i je. Mezi celami fungovalo dorozumění morseovkou vyfukávanou na záchodové roury. Touto cestou se 26. listopadu dozvěděli, že Němci mají přivést velké množství nově zajatých lidí a že se bude propouštět domů. A opravdu. Následujícího dne po šestitýdenní vazbě, během níž se nacistům nepodařilo nikomu prokázat sebemenší vinu, byli propuštěni s balíčkem věcí svázaných v prostěradle. *"V českém papírnictví jsme si věci nechali alespoň zabalit do papíru. Prodavač zřejmě poznal, že se vracíme z vězení, protože byl na nás velmi vlídný"* ⁽²⁸⁾

Dne 26. 11. 1941 ministerstvo školství prozatímně zastavilo vyučování na zdejší gymnázium. Trvale byl ústav uzavřen výnosem ministerstva školství z 21. 3. 1942. *"Tím byla naplněna snaha okresního hejtmána Beera."* ⁽²⁹⁾ Tato zpráva došla na ústav 4. 4. 1942. Učitelé byli po zrušení suspenze umístováni na jiné střední školy po celé Moravě, nejvíce do Ostravy. Byli však pod zvláštním dohledem a šikanováni jako režimu nebezpeční. Někteří odešli ze školství a někteří byli nasazeni na nucené práce. Žactvo do 14 let mělo přestoupit na měšťanku, ale ze studia na středních školách bylo vyloučeno, z odborných škol nesmělo studovat na obchodní akademii. Žactvo starší 16 let bylo podrobeno psychotechnické zkoušce před německou komisí, muselo předložit doklady o árijském původu, byla zjišťována barva očí, vlasů... Pouze vhodným jedincům nabídli možnost studia na německých školách, zradí-li národnost. Většina byla trvale vyloučena ze studia na všech školách kromě obecné. Prý Čechům bude stačit, když budou umět číst, psát počítat a hlavně manuálně pracovat. Byla jim nabídnuta jen nádenická práce. Všichni byli dáni k dispozici pracovnímu úřadu pro totální nasazení, profesorský sbor zase zemské školské radě. *"Boj o záchranu studentů ze zrušeného gymnázia se stal věcí celého Pobeskydí. Továrny, obchodníci, sedláci, lékaři - prostě všichni Češi se snažili ukrýt studenty, kterým hrozilo nasazení v Německu."* ⁽³⁰⁾ Lepší sbírky a nábytek si vybraly německé školy, ostatní byly rozdány ostravským a místním školám. Mnoha lavic, tabulí a skříní

bylo použito jako paliva. Budova byla obsazena úřadovny okresního úřadu. Byly tam i kanceláře německého říšského pověřence.⁽³¹⁾

Ke znovuootevření došlo až po válce, a to hned 2 týdny po osvobození města. Budova byla velmi rychle vyklizena a upravena k vyučování. To začalo 21. května. Byla to velká národní slavnost. Slavnostní bohoslužby, vlajkami vyzdobené náměstí, proslovy a slavnostní průvod za účasti široké veřejnosti. Začal školní rok 1944/45. Po tříměsíčním vyučování byla vydána 296 studentům podle výnosu MŠANO z 25. 5. 1945 o odčinění křivd maturitní vysvědčení.⁽³²⁾

Místecké gymnázium bylo typickým příkladem postupu nacistů vůči českému školství. Svým jednáním způsobili našemu národu v této oblasti obrovské ztráty. Uvědomme si, že spousta profesorů a inteligence, která vychovávala naši mládež, skončila svůj život v koncentračních táborech, že zavedený systém školství, byl přeorganizován a zničen, že bylo zrušeno množství škol, které se po válce s obrovským úsilím musely opět probudit k životu. Na druhé straně budily zločiny nacistů v učitelích a žácích pocit národní hrlosti a soudržnosti, které z jejich srdcí nikdy nezmizely a staly se do jisté míry jejich bohatstvím.

Poznámky:

- 1) Bartoš, J.: Odboj proti nacistickým okupantům na severozápadní Moravě. Šumperk 1986.
- 2) Bartoš, J.: České školství v Sudetech za nacistické okupace. In Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Pedagogika - Psychologika, XI, 1970.
- 3) Numerus clausus byl nejvýraznější změnou která zasáhla do existence středních škol. Jeho postupné zavedení bylo rozděleno do čtyř let. Po těchto čtyřech letech by pak již neexistovaly paralelní třídy a všechny střední školy v protektorátě by měly nejvýše 260 žáků. České střední školy se staly pro českou mládež téměř nedostupnými. Neurath prosazoval, aby pro první třídy všech českých středních škol byl nejvyšší počet 40 žáků při záměru, že paralelní třídy nebudou otevřeny.
- 4) Vincenc Procházka, Alois Žert, MUDr. Antonín Dostál a jiní.
- 5) Z výpovědi oktávána RG Místek.
- 6) Drobiš, D.: Školství, osvěta a knihovnictví ve Frýdku-Místku v době nesvobody. Frýdek-Místek 1969, s. 36.
- 7) Drobiš, D.: Školství, osvěta a knihovnictví, s. 37. Vzpomínky Josefa

- Luňáčka, profesora RG Místek.
- 8) Vzpomínky Marie Vinklerové, profesorky na klasickém gymnáziu v Matiční ulici.
 - 9) Vzpomínky Jiřiny Slavíkové, tehdejší studentky gymnázia
 - 10) Místecké gymnázium v osvobozené vlasti. Pamětník vydaný u příležitosti znovuootevření RG v Místku. 21.5. 1945., s. 22.
 - 11) Vzpomínky Josefa Luňáčka, tehdejšího profesora RG Místek. Dále RG Místek, k.č. 27. Dále Hlavní výroční zpráva 1945/46, RG Místek, k.č.2, inv. č. 195, s. 36.
 - 12) Prezidiální spisy OÚ Místek, k.č. 60, č. j. 213.
 - 13) Místecké gymnázium v osvobozené vlasti. Pamětník vydaný u příležitosti znovuootevření RG v Místku. 21.5. 1945., s. 22.
 - 14) Hlavní výroční zpráva 1944/45, RG Místek, k.č. 2, inv. č. 195.
 - 15) Výpověď tehdejšího oktávána RG v Místku.
 - 16) RG Místek, k.č. 2, inv. č. 195.
 - 17) Vzpomínky Josefa Luňáčka, tehdejšího profesora RG Místek.
 - 18) Dittler, K. - Knap, V.: Po čtyřech letech. In Bezručův kraj. 14/1945, s. 2.
 - 19) Vzpomínky Františka Pospíšila. Drobiš, D., Drobišová, B.: Inventáře a katalogy SOKA F-M.
 - 20) Vzpomínky Josefa Luňáčka, tehdejšího profesora RG Místek, dále výpověď tehdejšího studenta RG v Místku.
 - 21) Vzpomínky Josefa Luňáčka, tehdejšího profesora RG Místek.
 - 22) Vzpomínky Josefa Luňáčka, tehdejšího profesora RG Místek
 - 23) Vzpomínky studenta RG v Místku B. Kuchaře
 - 24) Vzpomínky Josefa Luňáčka, tehdejšího profesora RG Místek
 - 25) Výpověď tehdejšího oktávána RG v Místku.
 - 26) Vzpomínky Josefa Luňáčka, tehdejšího profesora RG Místek
 - 27) Vzpomínky Josefa Luňáčka, tehdejšího profesora RG Místek, dále výpověď tehdejšího studenta RG v Místku.
 - 28) Výpověď tehdejšího oktávána RG v Místku.
 - 29) Výpověď tehdejšího oktávána RG v Místku.
 - 30) František Pospíšil.
 - 31) Drobiš, D.: Školství, osvěta a knihovnictví, s. 38.
 - 32) Matějová, A.:Gymnázium slaví. In Těšínsko 4/1995, s. 30.

OCHOTNICKÉ DIVADLO V MÍSTKU

Radomír Michna

Hraní divadla soukromého charakteru bylo na počátku 19. století jednou z nejoblíbenějších zábav. O této vášni podává dosti spolehlivé informace i soudobý divadelní tisk, který dokresluje její oblíbenost téměř u všech vrstev obyvatelstva. Úřady mnohdy na žádosti o provozování divadelních her odpovídaly negativně, přičemž mimo některých striktních vládních výnosů argumentovaly v interních spisech i tím, že nadměrným hraním divadla zanedbávají občané své povinnosti, studenti pilně nestudují apod. Právě kvůli těmto nadměrným zákazům se mnohá divadelní činnost odehrává v soukromí, v rodinném kruhu apod. Proto se většinou o ochotnickém divadle na počátku 19. století mluví jako o divadle domácím.

Přesto se ale začínají bohatě objevovat i podniky širšího významu (hlavně od 20. let 19. století). Ochotnickou scénu té doby ovládali povětšinou měšťané a studenti, nelze ovšem opomenout i některá divadla na venkově.

Z doložených informací o ochotnické činnosti počátku 19. století lze vysledovat, že v kontrastu s rozmachem v Čechách nemůžeme téměř nic doložit o takovéto činnosti na Moravě (např. pouze zamítnutou žádost několika občanů z Příbora o povolení her v českém jazyce z ledna 1812). Přesto se předpokládá, že se obliba domácího divadla musela odrazit i tam.⁽¹⁾

Teprve po roce 1830 došlo k mohutnému rozmachu ochotnického divadla, suplujícího tehdy téměř jedinou možnost pro kulturní i společenské vyžití a realizování se českého obyvatelstva. V letech 1830-1850 byla kromě českých představení v 121 městech a městečkách v Čechách zaznamenána i představení v 10 moravských městech (či městysech). Z našeho regionu uveďme například Frenštát p. Radhoštěm.⁽²⁾

Počátky a předpoklady ochotnické činnosti v Místku

Obyvatelé moravského Místku si museli na české divadlo ještě dlouho počkat.. Zalistujme proto v kronikách a v archívech, abychom si připomenuli historii místeckých ochotníků. Neocenitelnou službu nám v tomto hledání historických faktů poskytl Bohdan Horák, dnes již zesnulý bývalý okresní archivář a nadšený divadelník. Právě jeho poznámky se staly nejdůležitějším zdrojem informací pro následující řádky.

Bohdan Horák, pracovník Okresního archivu

V druhé polovině minulého století byl Místek sice převážně českým městem, ale s nemalou německou menšinou. Tato menšina ovšem tvořila ony majetnější vrstvy obyvatelstva, které díky tzv. volebnímu cenzu tvořily hlavní část voličů a měly tudíž v obecní samosprávě hlavní slovo.

Místečtí občané uslyšeli první česká slova z jeviště až začátkem října 1864. Tehdy přicestovala do města šestičlenná německá divadelní společnost Sabranského von Thalbrück. Mezi německými herci byl i geniální český herec František Krumlovský. Tato divadelní společnost často zajížděla na severovýchod Moravy a do Slezska. Společnost občas hrála i česky, více méně z nouze, protože

německy hraná představení byla málo navštěvována obyvatelstvem německé národnosti. V Místku společnost odehrála dvě české hry: „Veselý študent“ a „Karbaník a jeho rodina“. Tato představení měla u diváků velký úspěch.

Následující rok byl klíčovým mezníkem české vlastenecké činnosti v městě. 10. prosince 1865 se konala ustavující valná hromada prvního českého místeckého spolku – Občanské besedy. Tento spolek se pustil s velkou vervou do organizování českého kulturního života - například organizoval sborový zpěv a zval i české divadelní společnosti k vystoupení před místeckým obecnstvem. Na podzim roku 1869 přijala pozvání česká divadelní společnost, jejímž ředitelem byl Antonín Mušek starší a režisérem Josef Ladislav Turnovský. V hereckém souboru byla mimo jiné Turnovského manželka Anna Rajská, vdova po Josefu Kajetánu Tylovi, dále pak dcera Tylova Eliška a další.

V té době byly v Místku dva sály s jevišti. Jeden byl v městské střelnici (nyní Český dům). Ten užíval místecký německý ochotnický spolek. Druhý sál s jevištěm byl v Hrachovcově hostinci (pozdější hotel Přerov, nyní restaurant Sněhurka). Muškova společnost však neměla na tato jeviště přístup a tak byla nucena hrát v provizorně upravené místnosti v Tržní ulici čp. 22 nad masnými krámy. Po prvních představeních se ale hostinský Hrachovec rozhodl a svůj sál společnosti pronajal. Divadelníci se zde úspěšně zdrželi po celé 4 měsíce. Z dalších divadelních společností jmenujme jen některé: Trnkova spol. (1889, 1904, 1907, 1908, 1909), Choděrova spol. (1894, 1895, 1897, 1901), spol. F. J. Doubravského (1906) aj.⁽³⁾

Divadelní společnosti ovšem nemohly zdaleka plně pokrýt „lačnost“ obyvatel Místku po divadle. Ti si pomáhali i tím, že za divadlem dojížděli do blízkého i dalekého okolí. Po znovuootevření Národního divadla v Praze cestovalo v únoru 1884 šestnáct občanů přes Ostravu do Prahy na představení „Sen noci svatojánské“. Vypravování zvláštních tzv. „divadelních“ vlaků do Moravské Ostravy zajišťovala Občanská beseda (např. v dubnu 1886 a v červnu 1888).

Vznik ochotnického divadelního spolku v rámci Občanské besedy

I přes svou veškerou obětavou organizační činnost nemohla Občanská beseda nahradit samostatný divadelní spolek, který v 80. letech stále v Místku chyběl. Teprve na počátku roku 1890 dal TJ Sokol Místek (založený 1887) podnět k vytvoření volného divadelního sdružení pod názvem Družstvo českých divadelních ochotníků (DDO) v Místku, které se přidružilo k Občanské besedě. Jako zálohu na zahájení činnosti rovněž poskytl částku 60 zlatých.⁽⁴⁾ Před veřejností se ochotníci poprvé představili o velikonočním pondělí 7. dubna 1890 na nově vybudovaném jevišti v hostinci M. Deuschera v Ostravské ulici (dnes již zbourán). Byl to velký svátek, sál byl přeplněn diváky z Místku i okolí. Po recitaci básní Boleslava Jablonského nadšené publikum shlédlo dvě jednoaktovky – první od A. C. Paula „Francinovy námluvy“, druhou od P. Jankeho „Půl hodiny knížetem“.⁽⁵⁾

Prvním režisérem spolku byl Rudolf Vichnar. Mezi prvními herci čtete jména: Marie Pěčková, Vítězslava Luštinská, Valentin Kotrupčík, Mojžíšková, M. Lasková, Alois Střelka, Jičínský, Ladislav Dobrzanski, Ludvík Mácha, Pokluda. V dalších letech k nim přibyli: Běla Blaščíková, Marie Hartmanová, Vlasta Luštinská, Olga Saforková, Hendrychová, Rašková, Emil Šlapeta, Šubert, Žáček aj.

Repertoár prvních desíti let byl poměrně kvalitní. Často se mezi autory objevoval F. F. Šamberk, J. Štolba, J. K. Tyl, L. Stroupežnický, V. Štech, F.X. Svoboda. Hrály se i hry slabších kvalit v zájmu vyšších návštěv. Celkem bylo v I. desetiletí sehráno 36 celovečerních děl a uspořádáno 10 večerů s aktovkami.⁽⁶⁾ Jelikož DDO bylo součástí Občanské besedy, výtěžek představení šel často na jiné účely než pro potřeby spolku. Přispívali například na stavbu české matiční mateřské školy, na stavbu matičního gymnázia, na stavbu Národního domu a na jiné vlastenecké účely.⁽⁷⁾

Zvláště do stavby Národního domu (ND) vkládala česká kulturní veřejnost velké naděje. Vždyť jak již bylo uvedeno, doposud chyběla městu reprezentační budova pro českou spolkovou činnost se stálým divadelním jevištěm. V březnu 1895 bylo zřízeno Družstvo pro vystavění národního domu v Místku. Mezi zakládající členy patřilo kolektivně i DDO.⁽⁸⁾ 12. května 1896 došlo k slavnostnímu položení

základního kamene a započetí stavby. Do října téhož roku byl postaven celý přední trakt ND. V roce 1899 byla zahájena stavba dnešního zadního traktu ND včetně velkého sálu.⁽⁹⁾

4. července 1900 proběhlo slavnostní otevření ND, u kterého nesměli ochotníci chybět. DDO zde sehrálo aktovku V. K. Klicpery „Veselohra na mostě“ v režii MUDr. Antonína Dostála. Od toho dne hráli místější ochotníci na prostornějším jevišti Národního domu nepřetržitě více jak třicet let.

V prvních patnácti letech uvedl spolek poměrně značné množství titulů. Bylo to možné proto, že se v té době divadlo hrálo úplně jinak. Herci ve svých rolích text deklamovali s důrazem na myšlenky, na různé vlastenecké narážky apod. Dekorace byly tytéž, většinou malované na pozadí. Postupným doplňováním vznikla řada dekorací, např. náves, měšťanský pokoj, selská jizba, les, hradní síň a podobně.⁽¹⁰⁾

Ustavení samostatného ochotnického spolku

Mezi členy DDO postupně rostla touha založit samostatný spolek, který by měl vlastní majetek, vlastní finance a tím mohl hrát divákům kvalitnější hry s lepší výpravou. Zároveň by umožnil svým členům vzdělávat se v oblasti divadelního umění.

K založení samostatného spolku došlo o pět let později. Ustavující valná hromada se konala 17. 8. 1905 za účasti 18 členů, když 12. 6. schválilo c. a k. místodržitelství v Brně jeho stanovy. Spolek si ponechal název původní Družstvo divadelních ochotníků v Místku.

U zrodu samostatného spolku stáli tři zakládající členové - dr. Kvíčala, dr. Křanovský a Blahušek, dále pak 29 činných členů - 22 mužů a 7 žen. Prvním starostou byl zvolen dr. Kvíčala a jednatelem F. Fidler, místostarostou dr. R. Vlček, hospodářem dr. Antonín Dostál, pokladníkem S. Bouček a režisérem profesor Augustin Stýblo. Počet činných členů se záhy rozrostl, objevili se i první přispívající členové. Byla založena divadelní šatna a divadelní knihovna. Obě existují dodnes. Vedle divadelních představení pořádalo DDO zahradní slavnosti, večírky a jiné společenské akce. Jak rostla členská základna, tak se zkvalitňoval repertoár. Občas se objevily i problémy nebo spory ve vedení spolku. V roce 1907 rozpory mezi režisérem a místostarostou vyvrcholily

rezignací druhého. Jeden člen byl dokonce z družstva vyloučen. V roce 1908 tehdejší jednatel a současně správce jmění spolku utekl do Ameriky a vzal s sebou celou pokladní hotovost.

V II. desetiletí (1900-1910, tedy i 5 let před osamostatněním) bylo sehráno celkově 44 celovečerních her a 2 večery s 2 aktovkami. Režiséri Stýblo, Slabák, Lakomý a Sachsl studovali jednak hry líbivé, jednak ale i hry předních českých dramatiků - Vrchlického, Stroupežnického, Štecha a dalších. Výběr her ochotníky (všeobecně) byl tehdy hodně ovlivňován repertoárem Národního divadla v Praze a hostujících divadelních společností.

III. desetiletí je charakteristické útlumem činnosti v době I. světové války, neboť většina mužů – ochotníků musela nastoupit vojenskou službu. Vlastní nečinnost řešil zbytek tím, že zval do Místku cizí soubory (celkem 9 představení). Za zmínku stojí ještě předválečná účast na soutěži divadelních her v Příboře roku 1911 (již druhá účast na soutěži, první v roce 1903 v Moravské Ostravě). Ochotníci samozřejmě hráli i při dvou velkých oslavách v roce 1918 – oslavy 50. výročí položení základního kamene k Národnímu divadlu a oslavy vzniku ČSR. Poprvé se ve vedení spolku objevují noví činovníci - Karel Procházka, Emil Diring, který později založil první loutkářský soubor v Místku, dále pak Emil Šlapeta, poslední starosta družstva.

Ochotníci po představení hry Psohlavci (1918)

IV. desetiletí je ve znamení změny skladby repertoáru. Doposud se hrávaly většinou jen hry českých autorů, nyní se začínají na jevišti objevovat častěji i hry autorů zahraničních. O kvalitním repertoáru té doby svědčí i narůstající počet diváků a s tím související jmění spolku. Nemalé finanční částky se vynakládaly po celou dobu činnosti na renovace ND. Např. v roce 1923 pořídil spolek, jakožto správce jeviště ND, jeho elektrické osvětlení.⁽¹¹⁾

Krise DDO a vznik Sdružení divadelních ochotníků pro Místek, Frýdek a okolí (SDO)

Koncem 20. let bohužel dochází ke stagnaci a krizi v souboru, po níž následovala desetiletá pauza, způsobená existenčními starostmi členů spolku po těžké hospodářské krizi. Čtyři roky (1930 - 1934) se vůbec nehrálo ani nebyla nacvičena žádná hra. Jakmile hospodářská krize pominula, řada mladých nadšenců pro ochotnické divadlo chtěla opět hrát. Vedení družstva se však stále nemohlo zaktivizovat, a tak vznikl nový spolek Sdružení divadelních ochotníků pro Místek, Frýdek a okolí (SDO). Jeho útočištěm se stal Lidový dům. Ustavující schůze nového spolku se konala 13. 12. 1933 (tehdy 17 členů, o rok později již více než 40 členů). Jeho předsedou byl Josef Kotrupčík, místopředsedou dr. Evžen Filip, jednatelem Ladislav Dusík, pokladníkem František Kopecký, hospodářem Robert Molitor a Marie Vašáková, archivářem František Zvolský. Pětiletá činnost SDO byla velmi bohatá. Pod režijním vedením Zdeňka Hapaly, pozdějšího zakladatele a prvního ředitele ostravského profesionálního loutkového divadla, hrálo sdružení hlavně pro děti loutkové pohádky s Kašpárkem v činoherním provedení, pro dospělé kabarety a divadlo v přírodě. Celková bilance za léta 1933-1938 činí: 8 činoher, 10 operet, 9 dětských představení, 8 kabaretů = celkem 35 představení.⁽¹²⁾

Již v roce 1938 uvažovaly oba spolky (DDO a SDO) o sloučení. Došlo k tomu oficiálně 27. 6. 1939. Dál vyvíjel činnost jeden spolek - Družstvo divadelních ochotníků (DDO). Po sloučení byl zvolen starostou Emil Šlapeta, který stál v čele DDO až do jeho zrušení v roce 1952. Činnost dvacetičlenného spolku se podařilo jeho činovníkům udržet v atmosféře protektorátu až do září 1941. Od toho data sehrál soubor pouze jediné představení - Zeyerovu Starou

historii v režii Karla Dittlera. Příčinou nedobrovolného zastavení činnosti byl zábor Národního domu německými úřady v roce 1942.

Ochotnické aktivity ostatních místeckých spolků

Nebyli to ovšem pouze členové DDO a SDO, kteří provozovali v Místku ochotnické divadlo. Bylo zde mnoho spolků, v jejichž historii lze zachytit provozování divadelních her. Tyto aktivity sice netvořily hlavní náplň činnosti těchto spolků, ale je nutno zdůraznit, že povětšinou věnovali členové ochotnickým aktivitám nemálo času. Je proto velká škoda, že nelze kvůli nedostatku pramenů přesněji zmapovat tuto část historie ochotnického divadla. ⁽¹³⁾

Před rokem 1918 hrával v Místku divadlo Spolek katolických tovaryšů (ustaven r. 1892). Do roku 1899 hrával velmi často rovněž v Deutscherově hostinci. V jeho repertoáru se objevovaly i hry známých českých autorů (např. Paličova dcera J. K. Tyla v r. 1893 nebo Jiráskova Vojnarka v r. 1899). Důležitým zásahem do českého společenského života ve městě bylo založení druhého ryze českého spolku po Občanské besedě - TJ Sokola Místek (založen r. 1887). V rámci něj byl ustaven i jeho divadelní odbor. Hrával příležitostně od přelomu století po celé období 1. republiky. Již výše bylo pojednáno o jeho podnětu k založení DDO a finanční podpoře 60 zlatých. Další spolky s ochotnickou činností (výčet): Dělnická tělocvičná jednota Místek, Družstvo pro postavení sokolovny, Vojenské zátiší, Odbočka svazu čs. důstojnictva, Pěvecko-hudební spolek „Smetana“, Sdružené katolické spolky, TJ Orel Místek, Sdružení křesťanského dělnictva aj. Je nutné rovněž připomenout představení místních studentů (hlavně gymnaziálních), kteří hrávali hlavně o prázdninách pod režijním vedením svých profesorů. Po roce 1918 bylo povoleno hrát i během školního roku.

Kromě divadelních aktivit místních obyvatel zajížděly do města na hostování ochotnické soubory z blízkého i dalekého okolí. V roce 1885 se zde prezentovali studenti z Frenštátu p. Radhoštěm, v roce 1918 Jednota divadelních ochotníků z Brušperka s operetou „Pražské švadlenky“ a dívčí měšťanská škola z Frenštátu pod Radhoštěm, v roce 1918 Čtenářsko-ochotnický spolek „Palacký“ z Kunčiček. Po roce 1931 často hrávali v Lidovém domě členové Bedřichova ústavu z Frýdlantu nad Ostravicí, Salesiáni Don Bosco z Moravské Ostravy, Svaz katolických žen a dívek z Brna aj. Divadelní scénu

ovšem neobohacovali jen ochotníci. Po dostavění velkého sálu Národního domu v roce 1900 zavítala do Místku i společnost Národního divadla v Brně, která toho roku sehrála 17 představení. Ve 20. letech zde hostovalo velmi často Moravsko-slezské národní divadlo z Moravské Ostravy. Obě divadla výrazně zaplnila i tvůrčí mezeru DDO v období 1. světové války.⁽¹⁴⁾

Poválečný vývoj (nyní již Frýdek-Místek)

Nutno zdůraznit, že předcházející řádky pojednávaly stručně pouze o ochotnické činnosti činoherní. Nebyla v nich tudíž zmínka o loutkářských souborech. Například o loutkářském odboru TJ Sokola Místek (1931-1949). V letech 1949-1966 působil tento spolek pod názvem Loutkové divadlo Říše pohádek, a to nejdříve pod Závodním klubem (ZK) Ostravských dřevařských závodů, poté od 1960 pod ZK SLEZAN. Od 1. 7. 1966 působí jako loutková scéna Divadla DUO dosud, má dvě tvůrčí skupiny: MADLO - vedené Aloisem Holáskem - a Studio Ateliér - vedené Janem Krulikovským. V roce 1949 bylo založeno Loutkové divadlo Sokola Frýdek, od 1950 do 1990 pracovalo pod ZK, později Domem kultury Slezan. Od roku 1978 je divadlo známé pod názvem Divadlo Čtyřlístek.

Vraťme se ale zpět stručně k DDO – k jeho poválečnému vývoji. Od roku 1905 je samostatným spolkem až do ledna 1952. V letech 1952 – 1972 působili ochotníci pod hlavičkou závodního klubu OKD, později Ostravských dřevařských závodů. Později přešli pod ZK SLEZAN. Od roku 1966 aktivitu i tradici přebralo Divadlo DUO, které pracuje dodnes.

V letech 1946-1948 ve městě působil opět Ochotnický odbor Sokola Místek pod vedením Zdenka Hapaly a Marie Čejkové. Mnozí jeho členové byli zároveň členy DDO. V roce 1950 byl spolek sloučen s DDO. V období 1961-63 městskou divadelní scénu obohacuje soubor DIMAFOR, jako vzorová scéna okresního osvětového domu pro malé formy. Autorem a režisérem byl Radovan Ferebauer. V letech 1962-1964 působil při ZK Slezan soubor malých loutkářských forem Rapír. Protagonisté: Alois Holásek - výtvarník, autor a režisér; Dana Ryšková - dramaturg a režisér. Od roku 1962 až do 1994 v Kulturním domě Válcoven plechu účinkoval Dramatický kroužek ZK Válcoven plechu. Hrál pro dospělé i pro děti 1-2 inscenace ročně. Jeho součástí byl v 80. letech estrádní

soubor MAJEFOR pod vedením Jana Kukuczky. Vůdčí osobnosti: Ladislav Hloušek, Tesař, Alice Bichlerová a Antonín Kobela.

Současnost

Od 1. 7. 1966 až doposud hraje ve městě Divadlo DUO, a to do r. 1990 pod ZK SLEZAN (viz výše). Od roku 1991 pak jako součást občanského sdružení FAMUS (Frýdeckomístecké umělecké sdružení, od dubna 1999 Frýdeckomístecká divadelní společnost). Jeho součástí jsou dvě stálé scény: činoherní a loutková, příležitostně divadlo poezie a malé formy. Průměrný roční počet premiér je 5, představení 80-90. Dvě třetiny repertoáru tvoří produkce pro děti, zbytek pro mládež a dospělé. V programech pro děti nahrazuje chybějící profesionální soubor - hraje každou sobotu pro veřejnost, pro školy apod.

Do roku 1993 mělo Divadlo DUO vlastní scénu v Sokolovně v Místku. Po restituci budovy divadla působí v Divadle Čtyřlístek ve Frýdku a na pravidelném hostování rovněž v Národním domě v Místku. Je přímým nositelem tradic jak činoherního, tak i loutkového divadla ve městě. Vůdčí osobnosti byli a jsou: Jan Krulikovský - zakladatel, umělecký vedoucí, dramaturg, režisér a výtvarník; Milan Pastor(+) - režisér a výtvarník; Eva Pastorová - režisérka; Radmila Filipová - režisérka dětského souboru; Alois Holásek - výtvarník, režisér a umělecký vedoucí loutkářské skupiny MADLO aj. V roce 1967 vznikla v rámci divadla skupina hudebního divadla Amfora pod vedením MUDr. Ivo Wozelky, která se na jaře 1968 osamostatnila. Po srpnových událostech Dr. Wozelka emigroval a soubor se rozpadl. Přesto z jeho řad vzešla řada vynikajících hudebníků, nyní profesionálů. Od r. 1996 působí pod hlavičkou FAMUSU divadelní soubor Divadlo Šmíry.

Celková bilance Divadla DUO od sezóny 1966/1967 až po sezónu 1997/1998: ⁽¹⁵⁾

Žánr	Adresa	Počet premiér	Počet představení	Počet diváků*
Činohra	pro děti	41	412	35 765
	pro mládež	1	26	
	pro dospělé	16	102	10 295

Loutky	pro děti	58	572	33 315
	pro dospělé	1	10	
Poezie	pro děti	1	1	25
	pro mládež	11	29	1 582
	pro dospělé	2	3	270
Kabaret	pro děti	9	52	8 780
	pro mládež	4	16	910
	pro dospělé	23	95	13 009
Muzikál	pro mládež	3	20	2 240
	pro dospělé	4	40	2 790
Opereta	pro dospělé	2	4	390
Celkem		178	1 382	109 371

*) Počet diváků je zaznamenán až po sezónu 1988/1989 (včetně)

Poznámky:

- 1) Dějiny českého divadla, II. díl. Praha 1969, str. 180 - 186
- 2) Tamtéž, str. 291 – 292. Vondráček, J.: Dějiny českého divadla. Praha 1957, str. 400. Podrobněji o počátcích (rok 1836) ochotnictví ve Frenštátě viz: Šrubař, J.: Historie ochotnického divadla na Frenštátsku. Strojopis r. 1962, SOKA Nový Jičín nebo Historie ochotnického divadla ve Frenštátě pod Radhoštěm 1836 – 1986. Katalog k výstavě. Frenštát pod Radhoštěm 1986.
- 3) SOKA Frýdek – Místek – fond Pozůstalost Bohdana Horáka, inv. č. 1
- 4) Tamtéž
- 5) Opavský týdeník, 12. IV. 1890
- 6) Pozn.: Večery s aktovkami byly v té době všeobecně velmi oblíbenou zábavou v našem kraji (o čemž svědčí i dobový tisk). Na těchto večerech se střídaly aktovky s recitacemi básní, pěveckými sbory a hudbou. Tento druh zábavy se tehdy nazýval besedami. V Místku se však často tyto večery skládaly pouze z hraní aktovek a hudby.
- 7) SOKA Frýdek – Místek – fond Pozůstalost Bohdana Horáka, inv. č. 1
- 8) SOKA Frýdek – Místek – fond Národní dům, inv. č. 2
- 9) Rumian, J.: Sto let Národního domu v Místku. Frýdek – Místek 1996. Str. 15 a 19. Z dalších přestaveb a dostaveb ND je pro divadelní činnost důležité přestavění a prohloubení jeviště velkého sálu z roku 1934. Zároveň byla přistavěna další šatna a vybudováno topení
- 10) SOKA Frýdek – Místek – fond Pozůstalost Bohdana Horáka, inv. č. 1
- 11) SOKA Frýdek – Místek – fond Družstvo českých divadelních ochotníků v Místku, inv. č. 1,2, též fond Pozůstalost Bohdana Horáka

- 12) Pozůstalost Bohdana Horáka, inv. č. 1 a 2, též fond Sdružení divadelních ochotníků v Místku
- 13) Fondy obou samostatných spolků (DDO a SDO) obsahují poměrně dobrý materiál ke studiu celé jejich historie. Zjištěné poznatky je poté výhodné paralelně kombinovat se zápisky Bohdana Horáka (viz Pozůstalost Bohdana Horáka). U spolků s ryze samostatně neochotnickým záměrem typu vyvstává problém s kompaktností archiválií. Dochované prameny pocházejí spíše z oblasti marginální činnosti spolku. Materiály mnohých spolků rovněž vůbec nejsou součástí archivního fondu – buď jsou v držení soukromých osob (pamětníků), nebo jsou dávno zapomenuté a ztracené. Ten nedostatek lze částečně suplovat informacemi z fondu Okresního úřadu Místek, který dokládá žádosti na úřední povolování divadelních představení.
- 14) SOKA Frýdek – Místek – fond Pozůstalost Bohdana Horáka, inv. č. 1,2 a 4, též fond Okresní úřad Místek, inv.č. 768
- 15) Statistika i předchozí informace o Divadle DUO sestaveny z interního materiálu a soukromých poznámek členů divadla

OBYVATELSTVO PALKOVIC PODLE RODIN A DOMÁCNOSTÍ PŘED PRVNÍ SVĚTOVOU VÁLKOU

Petra Krpcová

Historická demografie se v současné době intenzivně zabývá studiem rodin a domácností. Přitom rodina a domácnost nejsou jen statistickou položkou či základní hospodářskou jednotkou. Studuje se naopak jako prostředek, v němž se zrcadlí dobový způsob života. Ve svém článku bych se chtěla zamyslet nad rodinou a domácností v Palkovicích v období před první světovou válkou. Nejdříve je však nutno vysvětlit základní pojmy.

Je zřejmé, že vymezení obecného pojmu „rodina“ není jednoduché, někdy ani jednoznačné. Někteří autoři neuvádějí rozdíl mezi rodinou a domácností, avšak rodina se od rodinné domácnosti liší hlavně tím, že do rodinné domácnosti může být započtena další jednotlivá osoba žijící společně s rodinou.⁽¹⁾

Při svém zkoumání struktury obyvatelstva Palkovic podle rodin a domácností jsem použila historicko – demografickou typologii domácností P. Lasletta. Ten rozlišil v první řadě domácnost jako rodinnou a nerodinnou. Do první kategorie přitom začlenil čtyři podkategorie: *úplnou* rodinnou domácnost vyznačující se přítomností obou manželů třeba i bez dětí, *neúplnou* rodinnou domácnost charakteristickou absencí jednoho z rodičů, *složenou* domácnost *zahrnující* více příbuzných rodinných jader (pokrevně i nepokrevně) a *rozšířenou* rodinnou domácnost, jež obsahovala rodinné jádro a další příbuzné (ne děti).

Ve druhé skupině autor vydělil dvě podskupiny: *jednotlivec* a *vícečlenná nerodinná domácnost*. Jednotlivec je jedna osoba žijící v bytě buď sama, nebo jako uživatel bytu společně s další domácností, nebo jako podnájemník (vdovci, svobodní, bez určení rodinného stavu). Vícečlenná rodinná domácnost zahrnuje dvě nebo více jednotlivých osob příbuzných (spolubydlící sourozenci, jinak příbuzní spolubydlící) i nepříbuzných, jež hospodaří dohromady, ale netvoří rodinnou domácnost.⁽²⁾

Struktura obyvatelstva podle typu domácností:

Typ domácnosti	1880		1910	
	Počet	%	Počet	%
rodinná – úplná	291	67,2	291	61,8
rodinná – neúplná	69	15,9	59	12,5
rodinná – rozšířená	33	7,6	68	14,4
rodinná – složená	16	3,7	9	1,9
nerodinné – vícečlenné	5	1,2	15	3,2
nerodinné – jednotlivce	19	4,4	29	6,2
Celkem	433	100,0	471	100,0

V roce 1880 se v Palkovicích nacházelo 433 domácností. Rodinné domácnosti z jejich počtu tvořily 94,4 %. Výrazně nejvyšší podíl mezi rodinnými domácnostmi představují rodiny úplné (67,2 %). 15,9 % připadlo na rodiny neúplné, které tvořily významný podíl v rámci rodinných domácností. Tento typ domácností byl způsoben vysokou intenzitou úmrtnosti, jež postihla jednoho z rodičů, a menší pravděpodobností dalších sňatků ovdovělých. Menší zastoupení vykazovaly rodinné domácnosti rozšířené (7,6 %) a složené (3,7 %). Nerodinné domácnosti byly zastoupeny devatenácti jednotlivci (4,4 %) a na vícečlennou rodinnou domácnost připadlo zastoupení jen 1,2%.

O třicet let později, roku 1910, sledujeme na jedné straně nezanedbatelný nárůst počtu domácností, a to o 38 domácností (471 domácností), které představovaly 61,8 %. Zajímavý jev pozorujeme u domácností neúplných a rozšířených, neboť neúplné domácnosti vykazují menší zastoupení, než domácnosti rozšířené. U neúplných domácností došlo k nepatrnému poklesu (12,5 %). Výrazně se však zvýšil počet domácností rozšířených (14,4 %), což může být způsobeno nedostatkem bytových prostor nebo neschopností hlavního dědice vylátit podíly svých sourozenců. Rozšířená domácnost se skládala z rodinného jádra a dalších příbuzných, zejména ovdovělých rodičů a svobodných sourozenců. Typické pro toto období a pro sledované území bylo soužití manželské dvojice se svobodnými sourozenci a ovdovělým rodičem. Početní úbytek sledujeme u složených domácností (1,9 %), tj. domácností s více manželskými páry. Z toho usuzujeme, že více manželských dvojic se

dokázalo osamostatnit a vymanit se z tzv. podruží. Vícečlenné nerodinné domácnosti vykazují nepatrný nárůst (3,2 %), podobně jako domácnosti tvořené samostatně hospodařícím jednotlivcem (6,2 %). Tento přírůstek mohl zapříčinit zvýšený počet svobodného palkovického obyvatelstva.

Z demografických statistik se dovídáme jen velmi málo o změnách v situaci domácností. Můžeme zjistit, že průměrný počet členů rodinné domácnosti v Čechách je 4,5 a na Moravě 4,9. V roce 1880 na jednu bytovou stranu, která snad může přibližně odpovídat rozsahu rodinné domácnosti, připadalo v Čechách 4,2 až 4,4 obyvatel v obcích do 5 tisíc, 4,7 až 4,8 v obcích nad 5000 obyvatel. Na Moravě a ve Slezsku v obcích do 5000 obyvatel 4,3 až 4,4 obyvatel a nad 5 tisíc 4,5 až 4,9 obyvatel. Z těchto výpočtů vyplývá, že za sto let se rodinná domácnost v českých zemích nezměnila.⁽³⁾

V daném kontextu jsem se zabývala také otázkou **početnosti palkovických rodin** a jejich služebnictva v daném období. Vzhledem k tomu, že sčítací operáty neumožňují zjistit počet živě narozených dětí každé ženy během trvání jejího reprodukčního období, tzv. obecnou míru porodnosti, musíme se spokojit jen s poskytnutím počtu dětí přítomných ve dni sčítání.

Struktura obyvatelstva podle početnosti rodin:

počet dětí v rodinách	1880		1910	
	počet	%	počet	%
rodina bez dětí	47	11,5	43	10,1
rodina s 1 dítětem	93	22,7	84	19,7
rodina se 2 dětmi	87	21,3	95	22,3
rodina se 3 dětmi	77	18,8	76	17,8
rodina se 4 dětmi	51	12,5	50	11,7
rodina s 5 dětmi	31	7,6	38	8,9
rodina se 6 a více dětmi	23	5,6	41	9,6
Celkem	409	100,0	427	100,0

Z tabulky vyplývá, že v roce 1880 byla nejpočetněji zastoupena kategorie „rodina s dítětem“ (22,7 %), následuje „rodina se 2 dětmi“ (21,3 %) a třetí příčku zaujímá „rodina se 3 dětmi“. U údajů „rodina

se 4 dětmi“ pozorujeme větší úbytek, a to o 6,3 % (12,5 %). U ostatních kategorií je možno vysledovat následující zastoupení: „rodina bez dětí“ (11,5 %), „rodina s 5 dětmi“ (7,6 %) a v závěru „rodina se 6 a více dětmi“ (5,6 %). „Rodiny bez dětí“ byly tvořeny převážně manžely, u nichž je narození dětí teprve očekáváno, v dalším případě manžely v postproduktivním věku. Z uvedeného výčtu je zřejmé, že se v rodinách rodilo dětí méně, nejpočetnější zastoupení pozorujeme u kategorie rodin s 1 – 3 dětmi. Ve srovnání s celým českým územím, průměrně se narodilo 4 – 5 dětí,⁽⁴⁾ je možno sledovat v pozorovatelné lokalitě jen menší rozdíl. Jen výjimečně se nacházely rodiny s deseti až dvanácti dětmi. Z těchto dat je patrné, že docházelo k omezování velikosti rodiny. Tato demografická politika se začala prosazovat od konce 70. let 19. století.

V roce 1910 dochází k nevýrazným změnám, kdy k nejčetnějším skupinám náleží „rodina se 2 dětmi“ (22,3 %), následně „rodina s 1 dítětem“ (19, %) a „rodina se 3 dětmi“ (17,8 %). Nejen u kategorie „rodina se 4 dětmi“ (11,7 %) sledujeme jen nepatrné snižování hodnot, ale i u dalších skupin „rodina bez dětí“ (10,1 %) a „rodina s 5 dětmi“ (8,9 %). Naproti tomu u kategorie „rodina se 6 a více dětmi“ (9,6%) je tento rozdíl hodnot výraznější.

Z uvedených podílů můžeme zjistit, že k nejznatelnějšímu obratu dochází u kategorií „rodina s 1 dítětem“ a „rodina s 5 dětmi“. U „rodiny s 1 dítětem“ jsem zaznamenala sestup z první příčky (1880) na druhou (1910). U ostatních skupin nepozorujeme žádnou změnu. Nejpočetnější skupiny rodin s jedním, dvěma a třemi dětmi ukazují na již zažitý trend snižování počtu dětí v důsledku regulace porodnosti. Přihlížet však musíme také k faktu, že dvou až čtyřčlenné rodiny byly zastoupeny převážně mladými rodinami, jejichž počet potomků nemusel být konečný.

Poněvadž zaměstnávání **služebnictva**, zvláště nádeníků a čeledí, je pro zemědělské obyvatelstvo typickým rysem, považují za důležité tuto specifickou skupinu obyvatel podrobit důkladnějšímu rozboru.

Struktura obyvatelstva podle počtu služebnictva v domácnostech:

Domácnost	1880		1910	
	počet	%	počet	%
bez služebnictva	358	82,7	416	88,3
s 1 služebným	55	12,7	40	8,5
se 2 služebnými	14	3,2	11	2,3
se3 a více služebnými	6	1,4	4	0,9
celkem domácností	433	100,0	471	100,0

Ani v roce 1880 a ani v roce 1910 nebylo zaměstnávání služebnictva pro palkovické domácnosti typickou záležitostí, neboť v obou případech byly domácnosti se služebnictvem zastoupeny menšinou jen v počtu 17,3% (1880) a 11,7% (1910) oproti domácnostem bez služebnictva. Služebný personál nepotřebovalo 82,7 % (1880) a 88,3 % (1910) domácností.

Největší procentní zastoupení pro sledované období na území Palkovic vykazovaly „domácnosti s 1 služebným“ v počtu 12,7 % (1880) a 8,5 % (1910), nejčastěji s čeledínem. Za „domácností s 1 služebným“ následuje skupina „domácností se 2 služebnými“ pro oba sledované censy. Oproti censu z roku 1880 (3,2 %) se podíl těchto domácností pro cens roku 1910 snížil jen nepatrně, a to o 0,9 % (2,3%). „Domácnosti se 3 a více služebnými“ byly zastoupeny vždy v nejmenším počtu, jen v roce 1880 procentní zastoupení bylo nevýrazně vyšší (1,4%), než v roce 1910 (0,9 %).

U domácností zaměstnávajících větší počet služebnictva bylo typické, že služebnictvo plnilo část svých povinností v živnosti svého zaměstnavatele, nejčastěji v zemědělském sektoru a méně v sektoru výrobních řemesel. Při komparaci vykazují „domácnosti bez služebnictva“ procentuálně větší zastoupení v roce 1910 než v roce 1880. Tento pokles zapříčinila změna životního stylu, která se projevila v postoji k zaměstnávání služebnictva.

Poznámky:

- 1) Srb, V. – Kučera, M. – Růžička, L.: Demografie. Praha 1971, str. 213.

- 2) Horský, J. – Seligová, M.: Rodina našich předků. Praha 1997, str. 35 – 36.
- 3) Fialová, L. a kol.: Dějiny obyvatelstva českých zemí. Praha 1998, str. 210.
- 4) Tamtéž, str. 168.

Prameny:

SOkA Frýdek – Místek - fond Okresní úřad Místek – sčítací operáty pro roky 1880 a 1910
Kronika obce Palkovice

FRÝDEK – LIPINA, 24. SRPNA 1924

(Pohled do zákulisí jedné velké národní slavnosti)

Tomáš Adamec

P.T

Dne 23.července t.r. o 6. hodině se bude v kanceláři stavitele Juroše, Radniční ulice, konat schůze komitétu pro všenárodní slavnost v Lipině.

Zvou se: p. Josef Polach, Nové Dvory 400

p. Vladimír Škuta, Bruzovská 216

p. Josef Tyleček, Kněžský dům

p. Jan Muroň, Havlíčkova 823

p. František Carbol, Hosp. skladiště

Touto pozvánkou začal měsíční maratón přípravy velké slavnosti, která měla v podstatě jediný cíl: manifestovat sílu české národnosti v prostředí, kde i pět let po převratu měl německý živel velmi silné pozice a jen pomalu se tu plně prosazovala česká správa. Dnes, kdy náš poměr k našemu národu je už vlažnější a vlastenectví projevujeme pouze ve chvíli sportovních úspěchů reprezentantů, už nám může vlastenecké nadšení našich předků přijít k smíchu. Patří však neodmyslitelně ke své době, k době, kdy samostatná existence svobodného českého národa ještě zdaleka nebyla samozřejmostí a k době, kdy si ještě lidé uvědomovali, jak obtížná cesta k této samostatnosti vedla, a kdy si jí dovedli vážit a být na ni hrdi. Dovedli být hrdi na svůj národ, jeho kulturu, dovednost jeho příslušníků. A k této hrdosti už patřila i snaha předvést, ukázat, co národ dovede a proč se k němu máme hlásit. Jedním z produktů této snahy se předvést, pochlubit byly národní slavnosti a výstavy. Pojdme se nyní podívat na přípravu jedné z nich – všenárodní slavnosti ve Frýdku-Lipině z 24. srpna 1924. Slavnost se připravovala narychlo v létě 1924 a dochované archivní dokumenty velmi výstižně ukazují, jak do celé záležitosti vstupovala ekonomická hlediska. Vlastenecké nadšení už ani tehdy samo o sobě nestačilo, k uspořádání slavnosti bylo třeba spousty peněz. Bez nich to vlastně nešlo nikdy, přesto však byly i doby, kdy se finanční problémy pokud šlo o národní věc řešily více dobrou vůlí, lidé přispívali nezištně.

Avšak v době, o níž hovoříme, už bylo „národní obrození“ dokonáno, idealistických vlastenců podstatně ubylo. Národ byl svobodný. Doba se změnila a s ní i postoje lidí. Přesto však slovo národ ještě mělo svůj zvuk.

Nahlédněme nyní do archivních dokumentů a sledujme horečné přípravy všenárodní slavnosti ve Frýdku-Lipině.

Zápis ze schůze přípravného komitétu dne 23. července 1924:
„... Dostavili se p. J. Polach, VL. Škuta a Jaroš. P. Muroň se omluvil, že schůze se účastniti nemůže, p. Josef Tyleček odcestoval a p. Carbol se nedostavil.

Poněvadž čas kvapí, usnesli se přítomní přípravné práce sami vyříditi.

1) Usneseno bylo pozvati dvě hudby a to Pohludkovu z Bahna (30 mužů) a Lazeckou Filharmonii (30 mužů). S lazeckou jakož i Pohludkovou hudbou bude vyjednáváno dle jejich ústní i písemné nabídky.

Usneseno bylo dále, pak-li by bylo špatné počasí 24. srpna učiniti smlouvu s lazeckou hudbou, aby v tomto případě se nedostavila a bude pak účinkovati jen hudba Pohludkova místnostech hotelu v Lipině.

2) Usneseno pozvati do příští schůzky v pátek 25. t.m. v Silesii na 7 hodin večer tyto korporace: Sokol, DTJ, Orel, Skaut, Beseda, Besídka venkovského dorostu, sdružení Sedlišťanů, Špok (okresní starosta hasičstva), Závodní výbor v Lipině, KČT, legionáře, učitelská jednota, starostenský sbor.

3) Usneseno bylo zažádati o místnosti a „Topolinu“ v Lipině.

Na druhý den zaslal přípravný komitét dopisy oběma kapelníkům filharmonií a ředitelství železáren v Karlově Huti – Lipině, které žádal o Topolinu o místnosti Závodního hotelu. A hned další den, 25. července, se konala velká schůze v hotelu Silesia. Její zápis nám podává následující informace:

Přítomny byly všechny pozvané korporace kromě starostenského sboru a učitelské jednoty a župního hasičského starosty. Poslední se omluvil a přislíbil účast krojovaných hasičů v počtu 400.

... přikročeno k volbě předsedy této schůze. Jednomyslně zvolen p. notář Olšák, zapisovatelem p.Škuta. P. předseda dotazuje se přítomných zástupců a korporací, jaké zaujímají k slavnosti stanovisko. Všichni přítomní souhlasí s pořádáním této slavnosti.

Chápu plně povinnost ujmout se dosud neujasněných poměrů v Lipině, ba považují za nutnost podobnou slavnost pořádati. Všichni příslibují s vynaložením všech sil slavnost podporovati. Jedině zástupce závodního výboru karlohutního p. Tobola v delší řeči chtěl dokázati, že slavnostmi a fangličkářstvím se nedají poměry ve Frýdku zlepšit. Nakonec ale prohlásil, že závodní výbor nebude proti slavnosti se stavěti aniž tuto podporovati. Vývody p. Toboly působily nelibě na všechny přítomné a zejména na p. stavitele Juroše, který se ohradil proti výrokům komunisty p. Toboly, což mělo za následek opuštění schůze p. Tobolou a na to jednáno dále.

P. stavitel Juroš vysvětluje, v jakých rozměrech má býti slavnost pořádána. Průvod vyjde v 1 hod. odpoledne od nádraží frýdeckého. Súčastní se jej všechny přítomné korporace jakož i školní mládež s praporky, alegorické vozy, banderium, potom půjde průvod celým městem až do Karlovy Huti, kdež v Topolině bude slavnostní proslov a potom nenucená zábava.

Bude postaráno i o zábavní koutek dětský. P. kapitán Rügler poznamenává, že má-li býti slavnost v tak rozsáhlých rozměrech provedena, je nutno rozdělit práci na odbory: reklamní, slavnostní, zábavní, finanční a hospodářský, což jednomyslně bylo přijato.

Agitace bude provedena tiskem: v agrárním tisku p. Vochala, v národně-demokratickém p. Zajíc, v soc.-demokratickém p. učitel Škuta, v Ostravském kraji p. Tyleček a Hanslík.

Plakáty se natisknou předběžně a potom definitivně. Těž bude agitováno ve frýdeckém a místeckém kině, pak pomocí auta.

Co se týče výzdoby, tu vezme si na starost odbor slavnostní a hospodářský a zamýšlí se požádati správu lipinských závodů

o zapůjčení prken a o zavedení elektrického světla a o propůjčení několika dělníků, kteří by práci bezplatně odvedli.

Nejchoulostivější otázkou je, kdo bude hraditi případný deficit, který může nastat jenom za nepříznivého počasí. Přítomní žádají, aby případný deficit uhradily sdružené politické strany české. P. Škuta prohlašuje, že deficit nemůže býti značný poněvadž v případě nepříznivého počasí bude pořádána zábava spojená s merendou ve všech místnostech závodního hotelu, tam budou rozprodány věci z bufetu a účinkovati bude jenom méně nákladná hudba Pohludkova. Předběžná vydání rozpočtena asi takto: reklama Kč 2.000,-, hudba Kč 5.000,-, dekorace Kč 1.000,-, daň, která bude musit býti odvedena do obce Leskovce obnáší asi Kč 500,-.“

Další schůze se konala už za tři dny, 28. července 1924, opět v hotelu Silesia. Zápis praví: „Po zahájení schůze p. Olšákem čten zápis o schůzi ze dne 25. července a schválen. P. stavitel Juroš dodává, že osobně s p. řed. Applem jednal a ten přislíbil vyhověti naší žádosti; zapůjčí kolíky na lavice, zavede el. proud. P. Škuta sděluje ustanovení desítky ohledně hrazení příp. deficitu. Pol. strany se zavázaly, že budou působit na své členstvo a sběrnými archy vykonají sbírky. Pan Moješčík se dotazuje, proč na dnešní schůzi nejsou zastoupeni členové závodního výboru. Pan předseda krátce vysvětluje, proč p. Tobola jako zástupce z výb. ze schůze odešel. Pan Polach k tomu podotýká, že záv. výbor nemůže vykonávat nátlak na dělnictvo by se slavnosti nezúčastnilo. Nepůjde-li 8 členů záv. výboru na slavnost, neznamená to, že dělnictvo se nezúčastní.

Na to přikročeno k volbám jednotlivých odborů: 1) Reklamní odbor: předs. Zajíc..., 2) Zábavní odbor: předs. Müller ..., 3) Finanční odbor: předs. Loudil..., 4) Technický odbor: předs. Juroš ..., 5) Hospodářský odbor: předs. Koval ..., 6) Slavnostní odbor: předs. Macek... .

Na to podává p. kpt. Rügler zprávu, jak si celou slavnost představuje. Pravděpodobně těl. spolky nepůjdou v krojích. Jedině by deputace dvojlenná z každého spolku mohla tvořiti klín. Bude vyjednáváno.

Schůze skončena debatou o tom, by české spolky se navzájem vždycky podporovaly nejen u takové příležitosti, jaká bude 24.8.“

Schůzovací maratón pokračoval opět po dvou dnech, 30. července.

„Schůzi zahájil Škuta uvitáním přítomných a sdělil krátce, jak daleko přípravné práce pokročily. Na to jednáno, kdo má býti předsedou. P. st. Juroš navrhl p. dr. Lva Sekeru, což všemi přítomnými přijato. P. dr. Sekera předsednictví přijímá a žádá předsedy jednotlivých odborů, by podali krátce jakým způsobem hodlají činnost rozvinout Pan Moješčík navrhuje, by v případě nepříznivého počasí byla slavnost odložena. Nepřijato Seřadění průvodů převezme p. kap. Rügler se skauty.

Výzdobu města převezme sl. výbor.

Žádost o povolení slavnosti i průvodu podá sl. výbor.

Vstupenky objednájí se útržkovitě v počtu 10.000.

K udržování pořádku po dobu průvodu bude přizvána policie.

P. St. do příští schůze připraví referát, jak si představuje obstarání prken.

Musí být na to pamatováno včas, vzhledem ke značné potřebě.

P. Škuta navrhuje, by o likéry byly požádány různé výroby. Přijato.

Rozprodej piva bude přenechán pravděpodobně hostinským. Pan Slíva do příští schůze opatří prohlášení hostinských ...

Předsedové jednotlivých odborů svolají do týdne schůze, aby slavnostní výbor mohl se za 10 dnů sejít.“

Zápis o schůzi dne 11. srpna 1924:

„Poslední zápis přečten a schválen. Projednána smlouva s panem Pohludkou. Usneseno žádat o povolení tance do 2 hodin. Vstupné na tanec 5,- Kč. Smlouva Lazecké hudby přijata. Na to podány správy jednotlivých odborů. Za tiskový odbor pan řidičí Zajíc praví, že předběžné plakáty dal do tisku. V neděli dopoledne zavedena živá reklama do Frýdku a Místku. 5.000 letáků rozhozeno po Frýdku a okolí. Kromě toho natištěno několik set letáků podlouhlých a nalepeno na telefonní sloupy.

Za zábavní odbor referuje p. Müller a sděluje, že kolotoč vyjedná sám. Malování ptáčka povede pan Burnog. Dětské zábavy pan Herman, loutkové divadlo pan Štolfa a Hruštický. Ohňostroj Škuta. Hudbu ke kolotoči obstará pan Mayer. Lanovou dráhu pan Chmel, tombolu pan Adámek.

Za technický odbor referuje stavitel Juroš. Jednání s panem ředitelem Applem o kamna, osvětlení, lánovou dráhu. Prkna objednána u ředitelství státních statků. Město bude požádáno o tyče, chvoji a prapory. Celkem nutno postavit 7 bud. Na slavobráně bude pořízen nápis „Vítáme Vás“. Za hospodářský výbor mluví pan

Daněk. Bylo usneseno objednat 300 sodovek a 1 hl vína. Do cukrárny za 1.000,- Kč cukroví od Bartoně, a do ochutnávárny předem objednat u pana Nytry 1000 párek, 10 kg šunkového vuřtu a 5 kg krakovského. Jak zařízena bude ochutnávárna a kdo v ní bude, projednáno bude na zvláštní schůzi dam. Trafiku povede pan Moještík. Kávu paní Vsentková. O prodeji piva bude vyjednáváno s hostinským panem Konečným. K dovážení potřeb na slavnostní místo bude přibrán bezplatný provoz pana Carbola a Juroše“.

Zápis o schůzi dne 18. srpna 1924:

„Poslední zápis přečten a schválen Usneseno by Škuta vyjednával se spisovatelem Sokolem Tůmou ohledně slavnostního proslovu. Usneseno upustiti od proslovu jiných.

Za zábavní odbor referuje pan Müller. Nemá doposud kolotoče a proto usneseno zažádati pana stavitele Fischera o tento. Na slavnostním místě bude ruská kuželka o ceny, házená kroužku, loutkové divadlo, střelnice, tanec, lanová dráha, tombola a dětský koutek.

Technický odbor měl schůzi na místě samém. Pódium bylo zapůjčeno od závodu. Pořízen náčrtek osvětlení na místě slavnostním. Usneseno kde mají jednotlivé boudy státi. Závody lipinské přivezou a odvezou boudy bezplatně. Pan Židek obstará lidi k plečení věnců. Tyče na slavobránu dodá Juroš. Hřebiky zakoupí se u Šindlera. Usneseno také vyjednávat s hlídací a zamykací společností v Ostravě ohledně dozoru v noci. Obstará Škuta.

Za hospodářský odbor referuje Daněk. Na schůzi hospodářského odboru bylo přítomno 22 dam a funkce rozděleny takto: v ochutnáárně pí Olšáková, u cukroví Stejskalová, ve vinárně Macková, u likérů Ciglerová, u párků pí Kohutová, u kávy pí Vsentková, u sodovky Hájek, u zmrzliny pí Daňková“.

Poslední zápis ze schůze 23. srpna už je velmi stručný.

„Po přečtení protokolu stanoven přesný program slavnosti.

- 1. Proslov předsedy na slavnostním místě*
- 2. Proslov Sokola Tůmy*
- 3. Čtení omluvných dopisů a gratulací*
- 4. Národní hymny*
- 5. Veselice*

Usneseno objednati větší množství vína do komise.

V případě, že by přšelo, pojedje pan Carbol do Orlové odvolat Lazeckou hudbu. Za nepříznivého počasí bude se konati slavnost ve všech místnostech závodního hotelu a radničního sálu ve Frýdku“.

Zápis o zúčtovací schůzi slavnostního výboru všenárodní slavnosti, konané dne 4. října 1924 v hotelu Silesia:

Schůze zahájena předsedou p. Dr. Sekerou. Na to jednatel Škuta podává zprávu o celkovém průběhu slavnosti a pokladník p. Loudil zprávu o finančním stavu.

<i>Celkový příjem činí</i>	<i>29.833,- Kč</i>
<i>vydání</i>	<i>23.339,12 Kč</i>
<i>Čistý výtěžek</i>	<i>6.483,88 Kč</i>

Jednotlivé položky podrobného rozpočtu užším finančním výborem prozkoumány a shledány správnými.

Po delší debatě na to usneseno čistý výtěžek věnovati celý na vánoční nadílku Českému srdci s výhradou, že lipinským dětem z tohoto výtěžku dostane se 5.000,- Kč a zbytek frýdeckým.

Na to schůze s všeobecným přáním by všenárodní slavnost zdařila se i v příštím roce skončena.

Zapůjčené věci byly podle dochovaných materiálů vráceny v pořádku. Pouze u kolotoče chybělo několik šroubků. Tuto maličkost byl ale jeho majitel ochoten velkoryse přehlédnout.

Pramen:

SOkA Frýdek – Místek - fond Všenárodní slavnost ve Frýdku – Lipině

LISTINY ARCHIVU MĚSTA MÍSTKU

Olga Mateášová

„Ze všech hojných písemností zlobou osudu (v podobě lidí nevdělaných a prázdných historického smyslu, ale i osob starému slovanskému Místku nepřátelských a směřujících k tomu, aby zahladily všechny památky někdy českého Místku, aby tím upevněn byl jejich deutscher Besitzland) se jen málo dochovalo.“

Tato slova se objevují v Knize o Místku Františka Linharta, středoškolského profesora a historika. Ten se kromě jiných svých aktivit spolupodílel také na založení Lašského muzea v roce 1925, pro které se mu za pomoci studentů podařilo sesbírat cenný historický materiál pro Místek a jeho okolí – pergamenové listiny, knihy, různé tisky a spisy. Dokumenty vědecky zpracoval a zkatalogizoval, bohužel se však tento archiv nedochoval celý, mnoho materiálu zmizelo a i kartotéka byla zničena.

Vlastní jádro archivu města Místku bylo náhodně objeveno na půdě místeckého hejtmanství obchodníkem Štěpánem Žitným, který ho daroval muzeu. V době německé okupace bylo 13 listin (z toho 8 z dnešního fondu AM Místek) v dřevěné kované truhlici uloženo v Místecké spořitelně. Po roce 1945 byly vyzvednuty a opět uschovány v Národní záložně v Místku, a to ředitelem záložny Karlem Procházkou a dr. Antonínem Přecechtělem, správcem městského muzea. V roce 1958 byly listiny předány do Okresního archivu ve Frýdku-Místku.

Ve fondu AM Místek se v současné době nachází celkem 11 listin. Při pořizování soupisu pečeti, byla provedena kontrola fyzického stavu listin a přistoupeno k postupné konzervaci a restauraci listin (listiny byly většinou složené a vysušené, což komplikovalo manipulaci s nimi). Pro listiny inv. č. 1, 2, 7 byly pořizeny kopie, které lze využít pro badatelské i propagační účely.

inv.č. 1 - 1588, prosinec 22., Kroměříž,

Stanislav Pavlovský, biskup olomoucký, potvrzuje městu, že dvojnásobný plat, který město dobrovolně platí biskupovi k vyplacení zadluženého panství, bude platit po čtyři léta.

originál papír, 42,5 x 30,5 cm, česky, přitištěna pečeť pod krytem papíru

inv. č. 2 - 1589, prosinec 13., Kroměříž

Stanislav Pavlovský, biskup olomoucký, potvrzuje kup dvou mlýnů Matěje Domaslovského a všechna jeho práva i povinnosti vůči vrchnosti i místeckým obyvatelům.

originál pergamen, 56 x 30 - 4,5 cm, česky, přivěšena pečeť na pergamenovém proužku ve voskové misce

inv. č. 3 - 1609, srpen 31., Kroměříž

František z Dietrichsteina, biskup olomoucký, potvrzuje městu privilegia biskupa Stanislava Pavlovského z roku 1584 týkající se náboženství, trhů, odúmrti, vaření piva, rybolovu v řece Olešné, kácení dříví a robot.

originál pergamen, 4 listy o rozměru 29 x 34 cm, česky, pečeť se nedochovala

inv. č. 4 - 1629, březen 21., Brno

František z Dietrichsteina, biskup olomoucký, potvrzuje městu privilegia udělená biskupem Stanislavem Pavlovským i privilegia z roku 1609 a jako odměnu za věrnost v době rebélie v markrabství moravském uděluje městu právo svobodně prodávat sůl a zakazuje prodávat domy osobám rytířského stavu.

originál pergamen, 66 x 50,5 - 8 cm, česky, přivěšena pečeť na hedvábných nitích v dřevěném pouzdře

inv. č. 5 - 1712, prosinec 5., Kroměříž

Wolfgang (z Schrattenbachu), biskup olomoucký, uděluje městečku Místku výčepní právo piva, vína a lihovin.

originál pergamen ve formě knihy, kožená vazba, 29 x 38 x 1,5 cm, německy, 16 fólií, přivěšena pečeť na hedvábných nitích v dřevěném pouzdře

inv. č. 6 - 1737, duben 26., Vídeň

Císař Karel VI. potvrzuje městu privilegium biskupa Wolfganga z 5.12.1712

originál pergamen ve formě knihy, kožená vazba, 29 x 34 x 2 cm, německy 26 fólií, přivěšena pečeť na hedvábných nitích v dřevěném pouzdře

inv. č. 7 - 1747, duben 27., Vídeň

Císařovna Marie Terezie potvrzuje listinu Karla VI. z 26.4.1737

originál pergamen, 69,5 x 46,5 – 9 cm, německy, přivěšena pečeť na hedvábných nitích v dřevěném pouzdře

inv. č. 8 - 1781, listopad 9., Vídeň

Císař Josef II. potvrzuje privilegia Marie Terezie, biskupa Wolfganga a Karla VI. na výčepní právo piva, vína a lihovin.

originál pergamen ve formě knihy, kožená vazba, 27,5 x 34,5 a 2 cm, 42 fólií, přivěšena pečeť na hedvábných nitích v dřevěném pouzdře

inv. č. 9 - 1792, červen 8., Vídeň

Císař František potvrzuje městu Místku listinu Josefa II. z 9.11.1781

originál pergamen, 71 x 46 - 10 cm, německy, přivěšena pečeť na hedvábných nitích v dřevěném pouzdře

inv. č. 10 - 1814, červen 7., Místek

Pamětní listina o zřízení nové věže farního kostela po vichřici 8.3.1813 (popisuje celou mezinárodní situaci – napoleonské války)

originál papír, 64,5 x 44 cm, česky, bez pečeti

inv. č. 10a - 1767, říjen 18., Místek

Zakládací listina kostela sv. Jana a Pavla

originál papír, 62 x 48 cm, česky, bez pečeti

Do sborníku přispěli:

PhDr. Alena Matějová, ředitelka SOkA Frýdek – Místek

Mgr. Tomáš Adamec, archivář SOkA Frýdek – Místek

Mgr. Kateřina Lepíková, archivářka SOkA Frýdek - Místek

Bc. Olga Mateášová, archivářka SOkA Frýdek – Místek

Radomír Michna, student OU

Petra Krpcová, studentka OU

Na titulní straně fotografie kostela sv. Jakuba v Místku

Sborník Státního okresního archivu ve Frýdku – Místku 1
K tisku připravili: Mgr. Tomáš Adamec, Mgr. Kateřina Lepíková,
Bc. Olga Mateášová
Vydal Státní okresní archiv ve Frýdku – Místku v roce 1999
Počet stran: 66 Náklad: 250 ks
Vytiskl: